

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Diplomová práce

Reivindikační žaloba v minulosti a přítomnosti

Zpracoval: Petr Nitka

Konzultant diplomové práce: Mgr. Petr Dostálík, Ph.D.

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Plzeň, březen, 2012

Petr Nitka

Poděkování

Rád bych poděkoval panu Mgr. Petru Dostálíkovi Ph.D, za rady, vedení a kritické připomínky, které mi uděloval při zpracovávání této diplomové práce.

Obsah

OBSAH	4
ÚVOD	6
1 HISTORICKÝ PŘEHLED	8
1. 1 VYBRANÉ MEZNÍKY ŘÍMSKÉ HISTORIE	8
1. 2 VYBRANÉ SOUVISLOSTI ŘÍMSKÉHO PRÁVA SE VZTAHEM K REIVINDIKACI	9
2 ŘÍMSKÉ REIVINDIKAČNÍ ŽALOBY	11
2. 1 LEGISAKČNÍ PROCES	11
2. 1. 1 <i>Legis actio sacramento</i>	11
2. 1. 2 <i>Exekuce (Legis actio per manus iniectioem)</i>	14
2. 2 FORMULOVÝ PROCES	15
2. 2. 1 <i>Řízení před prétozem (in iure)</i>	16
2. 2. 2 <i>Řízení před soudcem (apud iudicem)</i>	18
2. 2. 3 <i>Exekuce</i>	19
2. 3 COGNITIO EXTRA ORDINEM	19
2. 3. 1 <i>Postup řízení</i>	20
2. 4 ZVLÁŠTNÍ VYUŽITÍ VINDIKAČNÍHO PROCESU PŘI PŘEVODU VLASTNICTVÍ	21
3 OCHRANA DRŽBY V ŘÍMSKÉM PRÁVU	23
3. 1 PUBLIKÁNSKÁ ŽALOBA (<i>PUBLICIANA IN REM ACTIO</i>)	23
3. 2 PRÉTORSKÉ INREDIKTY	24
3. 2. 1 <i>Interdicta retinendae possessionis</i>	24
3. 2. 2 <i>Interdicta recuperandae possessionis</i>	25
4 MODERNÍ REIVINDIKAČNÍ ŽALOBA	27
4. 1 SUBJEKTY REIVINDIKACE	27
4. 1. 1 <i>Osoba aktivně legitimovaná k podání reivindikační žaloby</i>	28
4. 1. 2 <i>Osoba pasivně legitimovaná v řízení o reivindikační žalobě</i>	29
4. 2 PŘEDMĚT REIVINDIKACE	30
4. 3 ŽALOBNÍ NÁVRH	32
4. 3. 1 <i>Formalizace návrhu</i>	32
4. 3. 2 <i>Vindikace nemovitosti</i>	33
4. 3. 3 <i>Vindikace pozemku s cizí stavbou</i>	34
4. 3. 4 <i>Příslušenství a součást věci při vindikaci věci hlavní</i>	35
4. 4 OBRANA ŽALOVANÉHO	37
4. 4. 1 <i>Obrana vycházející z požadavku na úspěšnost žaloby</i>	37
4. 4. 2 <i>Spornost vlastnictví</i>	37
4. 4. 3 <i>Věcné a obligačně právní důvody žalobcovy detence</i>	38
4. 4. 4 <i>Držení věci na základě úředního rozhodnutí</i>	38

4. 4. 5 Rozpor s dobrými mravy a zneužití práva žalobcem	39
4. 5 ROZSAH VYDÁNÍ VĚCI	41
4. 5. 1 Vydání věci oprávněným držitelem	42
4. 5. 2 Vydání věci neoprávněným držitelem.....	43
4. 5. 3 Vydání věci detentorem.....	43
5 KONKURENCE REIVINDIKAČNÍ ŽALOBY S DALŠÍMI ŽALOBAMI.....	45
5. 1 REIVINDIKAČNÍ ŽALOBA A ŽALOBA NA NÁHRADU ŠKODY	45
5. 2 REIVINDIKAČNÍ ŽALOBA A ŽALOBA Z BEZDŮVODNÉHO OBOHACENÍ.....	46
5. 3 REIVINDIKAČNÍ ŽALOBA A ŽALOBA NA VRÁCENÍ VĚCI, OPÍRAJÍCÍ SE O OBLIGAČNÍ NÁROK ZE SMLOUVY	48
5. 4 KONKURENCE REIVINDIKAČNÍ ŽALOBY A ŽALOBY OPRÁVNĚNÉHO DĚDICE NA VYDÁNÍ DĚDICTVÍ.....	49
6 SROVNÁNÍ NA ZÁKLADĚ ZÍSKANÝCH ÚDAJŮ	51
6. 1 NOVÝ OBČANSKÝ ZÁKONÍK	52
ZÁVĚR.....	53
RESUMÉ	54
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ.....	55
1. ODBORNÁ LITERATURA.....	55
2. PRÁVNÍ NORMY.....	57
3. JUDIKATURA	57

Úvod

Předmětem této diplomové práce je rozbor a komparace specifické formy ochrany vlastnického práva v římském a současném právu, a to žaloby na vydání věci, též dle římského terminologického vzoru, zvané reivindikační žaloba (*actio rei vindicatio*). Shromáždění a studium dostupných literárních pramenů a materiálů tvořilo základní metodu práce s informacemi k tématu. Jako elementární studijní prameny, pro poznání římské právní úpravy ochrany vlastnictví, sloužily práce římských právníků (především Gaia), Corpus Iuris Civilis a další. Originální prameny jsou z důvodu dlouhého časového odstupu a občasně kusosti nedostatečné. Původní zdroje informací byly proto podstatně doplněny materiály novějšího charakteru. K zpracování části této práce, zabývající se moderní reivindikační žalobou, sloužila, mimo mých osobních poznatků a praktických znalostí, odborná literatura, právní předpisy a judikatura českých soudů. Práce je členěna do několika systematických celků, které se mohou částečně tematicky překrývat či vzájemně doplňovat. Kapitola historického přehledu poskytuje souhrn předmětně významných mezníků a další historické spojitosti. Logicky navazují kapitoly se vztahem k římským způsobům ochrany vlastnictví, ve smyslu zaručení reálného panství nad věcí. Tedy ochrana držby a detence, ať už jako součást vlastnického práva nebo držby „prosté“. Následují pasáže věnované současné úpravě vindikační žaloby, členěné podle jednotlivých kategorických složek (subjekt, objekt a dalších formálně-obsahových náležitostí) a dále se tato práce zaměří na problematiku konkurence reivindikační žaloby s žalobami ostatními, které mohou mít podobný účel nebo se užívají obdobně. A konečné komparace současné úpravy a úpravy římské tvoří předposlední část, před shrnutím poznatku, které byly přineseny touto prací.

Cílem této práce je vytvořit ucelený pohled na způsob, jakým se právem reguluje nárok a ochrana vlastníka na jeho nerušený výkon práv spojených s věcí. Faktické panství nad věcí představuje elementární součást vlastnického práva k věci, bez této složky je vlastnictví fakticky nemyslitelné. Holé vlastnictví, kterému chybí reálná moc nad věcí, není obvykle cílem vlastnictví, nicméně nevylučuje ho, neboť to je otázka vlastníkovy vůle. Právě v zájmu ponechání možnosti konečného rozhodnutí, jak bude s věcí naleženo, vlastníkovi, je nutnost ochrany držební složky vlastnického práva (*ius possidendi*) primární. Což se

odráží například v tom, že nejstarší římská legisakce má ve své mutaci *in rem*, jak bude ukázáno níže, právě tento charakter. Dále se tato práce snaží přednést sporné otázky a pokusit se na ně co nejspokojivěji odpovědět, nad to vytvořit podmínky (prostřednictvím co nejpřesnějších informací) pro diskuzi tématiky ochrany práv k věci a na její vydání.

Na úvod je ještě vhodné pohovořit o povaze této vlastnické žaloby jako právního institutu. V dnešní době je žaloba obecně chápána jako instrument procesního práva, kdežto v římské minulosti bylo rozdělení hmotného a procesního práva otázkou přinejmenším spornou. A právě i touto otázkou se bude zabývat tato práce, průběžně v textu a především v sumarizaci problematiky v komparační kapitole.

1 Historický přehled

Tato část je zaměřena na sumarizaci historických skutečností, které měly vliv na ochranu vlastnických práv formou žalob na vydání věci starověkého Říma.

1.1 Vybrané mezníky římské historie

okolo 450 př. n. l. – přijetí zákona dvanácti desek (*Lex duodecim tabularum*), který mimo jiné dává ochranu kviritskému vlastnictví formou *legis actio sacramento in rem*

367 př. n. l. – zavedení funkce městského préтора (*praetor urbanus*)

326 př. n. l. – *lex Poetelia Papiria de nexis*; zmírnění osobní exekuce zákazem dlužního otroctví, dlužník si měl svůj dluh odpracovat, ale nesměl být vězněn

242 př. n. l. – zavedení funkce cizineckého préтора (*praetor peregrinus*), zároveň je omezena osobní působnost městského préтора pomocí *lex Plaetoria de praetore urbanus* pouze na římské občany

227 př. n. l. – zvýšení počtu prétorů na čtyři v reakci na nově vzniklé provincie

204 př. n. l. – rozšíření užívání *actio per conditionem* na vymáhání všech dluhů (nejen peněžitých) – *lex Calpurnia de legis actione*

197 př. n. l. – další rozšíření počtu prétorů na šest

okolo 160 př. n. l. – fakultativní povolení formulového procesu pro římské občany – *lex Aebutia de formulis*

okolo 70 př. n. l. – zavádí prétor Publicius na ochranu bonitárního vlastnictví zvláštní druh žaloby (*actio Publiciana in rem*)

17 př. n. l. – obligatorní zavedení formulového procesu a odstranění legisakcí – *lex Iulia iudiciorum privatorum et publicorum*

33 n. l. – počet prétorů byl stanoven na 16

331 n. l. – povolení reivindikační žaloby i pro pouhého detentora

342 n. l. – definitivní odstranění formulového procesu (kogniční proces fungoval paralelně s formulovým od posledního desetiletí 1. stol. př. n. l.)¹

¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo v datech*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 1997, s. 3-87. Beckova skripta. ISBN 80-7179-123-7.

1. 2 Vybrané souvislosti římského práva se vztahem k reivindikaci

S otázkou vindikační žaloby v římském právu velmi úzce souvisí problematika vlastnictví věci. Pouze kviritské vlastnictví (jako vlastnictví v pravém slova smyslu) bylo plně chráněno *ius civile*. Kviritské vlastnictví se vyznačovalo tím, že ho dosáhl pouze římský občan a spadaly do něj jak věci mancipační (*res Mancipi*), tak i ty nemancipační (*res nec Mancipi*), jak uvádí SOMMER.² S výjimkou některých věcí, které nemohly být předmětem kviritského vlastnictví, jako jsou například *res extra commercium* nebo provinční pozemky³ (stipendijní a tributní pozemky).

Římané rozlišovali věci, mimo jiných kvalifikačních kritérií, do dvou základních skupin, a to na věci mancipační (*res Mancipi*) a nemancipační (*res nec Mancipi*). GAIUS (Učebnice, II, 14a-16) uvádí toto rozdělení. Mancipační věci jsou pozemky na italské půdě, stavby na italské půdě, otroci, pracovní nástroje, zvířata, která se dají zkrotit jhem či sedlem (jako hovězí dobytek, koně, mezci a osli)⁴ a služebnosti pozemků venkovských (*servitutes praediorum rusticorum*). Nemancipační věci jsou pak všechny věci ostatní, kupříkladu provinční pozemky, divoká zvířata⁵ a všechny netělesné věci (vyjma výše zmíněné venkovské služebnosti).⁶ Nutno podotknout, že netělesné věci (především práva) nemohly být předmětem vindikační žaloby, ta byla určena pouze tělesným (hmotným) věcem.

S rozpínáním říše, zábořem nových území a rozvojem obchodu souviselo vytvoření speciálního druhu tzv. bonitárního vlastnictví, chráněného přetorským právem. GAIUS (Učebnice, II, 40): „*Sed postea divisionem accepit dominium, ut alius possit esse ex iure Quiritium dominus, alius bonis habere. – Potom se však vlastnictví rozdělilo, takže jeden může být vlastníkem podle práva kviritského,*

² SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 29. Klasická právnická díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

³ Provinční pozemky nelze vlastnit, protože přímo patří římskému národu nebo císaři, ale náleží k nim držba nebo právo požívací (*possessio vel usufructus*); GAIUS (Učebnice, II, 7).

⁴ GAIUS upozorňuje, že existuje názorový rozpor o to, kdy se taková zvířata stávají mancipačními věcmi, přiklání se k názoru, že se tak děje narozením. Opačný pohled zastávají NERVA a PROCULUS, kteří tvrdí, že až samo ochočení činí z těchto zvířat *res Mancipi*.

⁵ Především šelmy; je zajímavostí, že k šelmám se počítají i sloni a velbloudi, zvířata, přestože zkrotitelná, vždy nemancipační. Jako důvod GAIUS uvádí, že když předkové rozdělovali věci dle mancipace, nebyla tato zvířata známa.

⁶ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 98-99. ISBN 9788073800543.

druhý (pak může) mít (věc) „v majetku“ (tj. může být vlastníkem podle práva prátorského, tzv. vlastníkem bonitárním).⁷“

⁷ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 104-105. ISBN 9788073800543.

2 Římské reivindikační žaloby

Tento typ žaloby slouží k ochraně a prosazení absolutního subjektivního práva. Jde o reakci na stav, kdy vlastník věci ztratil faktickou držbu věci (*possessio*), a to takovým způsobem, kdy jiný neoprávněně věci drží proti vůli vlastníka.⁸ Tato žaloba byla vypracována již pontifikální právovědou pro ochranu kviritského vlastnictví v rámci sporu dvou tvrzených vlastnických práv. „*Původně ve sporu dvou domnělých vlastníků dokazovali oba své lepší právo, a z toho je patrné, že na tomto vývojovém stupni mělo vlastnické právo – obdobně jako u jiných národů – povahu jen relativní a že sílilo teprve později v souvislosti s celkovým upevněním moci otce rodiny.*“⁹

Předmětem reivindikační žaloby mohla být pouze věc tělesná (*corporales*) tj. hmotná a individuálně určena, náležící do vlastnictví dle kviritského práva. Mluvíme-li o římské reivindikační žalobě jako nástroji ochrany vlastnictví *ius civile*, musíme mít na paměti, že jde o ochranu pouze kviritského vlastnictví.

2. 1 Legisakční proces

„*Civilní práva se zakládala v nejstarší době výlučně na zákoně a starém právním obyčeji. A tedy i způsob soudního jejich uplatňování byl založen výlučně na zákoně a starém obyčeji: jednalo se per legis actiones.*“¹⁰

2. 1. 1 Legis actio sacramento

Actio sacramento je nejstarší římskou legisakcí vůbec, a jako taková je i nejstarší formou ochrany soukromých práv v nám známém římském právu. Její podstata vychází ze Zákona XII desek. *Actio sacramento* měla dvě polohy, a to ve smyslu absolutní žaloby vycházejících z věcných práv (*legis actio sacramento in*

⁸ BLAHO, Peter, Ivan HARAMIA a Michaela ŽIDLICKÁ. *Základy římského práva*. 1. vyd. Bratislava: Manz, 1997, s. 445. Učebné texty Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. ISBN 8071600865.

⁹ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 180-181. ISBN 80-200-0545-5.

¹⁰ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1935, s. 14. Randova knižnice právnická, svazek první.

rem) a relativní žaloby na obligačním základu (*legis actio sacramento in personam*).¹¹

Tato práce bude obecně pojednávat o *actio sacramento*, tam kde dochází k rozdíům, se zabývá pouze druhem *in rem* této legisakce. *Legis actio sacramento* sloužila jako nejobecnější možný způsob soudní ochrany a měla prakticky pokrývat všechny spory, pokud zákon (právo) nepředepisovalo žalobu jinou (speciální). „*Sacrament actio generalis erat; de quibus enim rebus ut aliter ageretur lege cautum non erat, de his sacramento agebatur. – Actio sacramenti bývala všeobecná: neboť v těch případech, kdy zákon nestanovil, aby se žalovalo jinak, žalovalo se pomoci actio sacramenti.*“¹² Spočívala v sázce (*sacramentum*) obou stran sporu, GAIUS (učebnice, IV, 14 a 16) uvádí, že sázka byla ve dvojnásobku výši a to podle hodnoty sporné věci. Předmětu o hodnotě rovné nebo větší než 1000 assů příslušela sázka 500 assů a věcem pod tuto hodnotu sázka 50 assů. U otroka nezáleželo na jeho ceně, sázka byla vždy 50 assů, „a to i kdyby otrok byl sebecennější“. Můžeme se pouze domýšlet, proč tomu tak bylo a o otroka se vsázelo pouze 50 assů, GAIUS text se v tomto místě bohužel nedochoval. Dočítáme se jen, že je to v zájmu svobody („*cautum est favore scilicet libertatis*“ – ustanovení ve prospěch svobody), ale upřesnění chybí. Původně byla částka placena dobyt看em ve stejné hodnotě. Podstatným znakem legisakcí je to, že ona sázka představovala pokutu, která byla příjmem státní pokladny (*aerarium*).¹³

Legisakční proces se skládal ze dvou různých „řízení“ neboli měl dvě fáze (*in iure a apud iudicem*).

○ *In iure* – Jednání probíhající před prétozem (magistrátem), cílem této fáze bylo ustavit obsah a rámecek sporu a procesními stranami mohli být pouze římskí občané (tento požadavek se logicky přenáší i do fáze druhé). Pro zajištění fyzické přítomnosti obou stran před prétozem mohl žalobce použít i fyzického násilí nebo přijmout záruku ručitele, zaručujícího se za žalovaného (tzv. *vas*) – fyzická přítomnost obou stran byla obligatorní náležitostí jednání před prétozem, bez ní se

¹¹ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Manz, 1997, s. 103. ISBN 80-85719-08-8.

¹² GAIUS (Učebnice, IV, 13) in: KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 248-249. ISBN 9788073800543.

¹³ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 263. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

nemohlo ono jednání uskutečnit, a proto bylo nutné dát žalobci potřebný nástroj, aby se žalovaný nevyhýbal „in iure“ a neznemožnil tak proces jako celek. Nedojde-li k popření nároků žalobce, tak plátí, že žalovaný tento nárok uznává (*confessio in iure*) a magistrát potvrzuje právo žalobce (žalovaný ztrácí držbu nad věcí). K litiskontestaci dochází striktně formalizovaným projevem žalobce směrem k předmětu vindikace, kterého se fyzicky dotkne, a dále tím, že s hůlkou (*festuca*) v ruce pronáší jeho *vindicatio* a popřením (*defensio*) nároku, jež provádí žalovaný stejným způsobem. Poté je prétor vyzve, aby se věci oba přestali držet. Následují otázky a výzvy žalobce a žalovaného navzájem. Celá litiskontestace, pak prakticky vypadala následovně:

Žalobce a žalovaný jeden po druhém: „*Hunc ego hominem ex iure quiritium meum esse aio secundum suam causam. Sicut dixi ecce tibi, vindictam inposui*“ – „Já prohlašuji, že tento otrok mně z řádného důvodu patří podle kviritského práva. Pohleď, tak jak jsem řekl, vložil jsem hůlku.“

Prétor: „*Mittite ambo hominem*“ – „Pust'te oba (toho) otroka.“

Žalobce: „*Postulo anne divas qua ex causa vindicaveris*“ – „Ptám se, zda řekneš, z jakéhožto důvodu jsi vindikoval?“

Žalovaný: „*Ius feci sicut vindictam inposui*“ – „Po právu jsem učinil, jak jsem vložil hůlku.“

Žalobce: „*Quando tu iniuria vindicavisti d aeris sacramento te provoco*“ – „Protože jsi vindikoval protiprávně, vyzývám tě k sázce!“

Žalovaný: „*Et ego te*“ – „A já tebe!“¹⁴

Po takto uzavřené litispendenci předal prétor prozatímní držbu jednomu z nich a učinil z něj ručitele a poručil mu, aby dal odpůrci za předmět sporu a držbu záruku (*praedes litis et vindiciarum*). Byla-li předmětem této žaloby, věc

¹⁴ GAIUS (Učebnice, IV, 16) in: KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 250-251. ISBN 9788073800543. – GAIUS na tom místě mluví o litiscontestaci obecně, ale příklad uvádí na otroku (doslovně však používá výraz „člověk“ s ohledem na to, že lidská bytost může být věcí pouze jako otrok, můžeme s naprostou jistotou mluvit o otroku), u jiných předmětů vindikace než otroků bylo slovo „homo“ nahrazeno označením dané věci, GAIUS upozorňuje, že nemohlo být použito každé označení, ale jen takové které předpokládal Zákon XII desek (*Lex duodecim tabularum*). Můžeme nabýt přesvědčení, že vindikace otroka byla zcela běžná, ne-li majoritní mezi ostatními.

hromadná, nemovitá nebo jinak obtížně přinesitelná před přetora, stačilo přinést symbolickou část.¹⁵

○ Apud iudicem – Jednání před soudcem, kde probíhá samotné důkazní řízení, za účelem objasnění faktického stavu, kdo je pravým vlastníkem věci. Soudce veřejně vyhlásí, správnost přísahy jedné či druhé strany. Následně musí zaplatit ten, kdo ve sporu neuspěl a prohrál svou sázku (k zajištění se zřizoval ručitel – *praedes sacramenti*).¹⁶

2. 1. 2 Exekuce (*Legis actio per manus iniectioem*)

Stejně jako v moderním světě, tak i ve starém Římě bylo nutné zajistit výkon soudních rozhodnutí. Každé řešení sporných situací vede k uspokojení nároků jedné strany a opaku na straně druhé. Nemůže stačit jen prosté přiřknutí nároku, samo o sobě by mohlo znamenat pouhou deklaraci stavu *de iure* správného, avšak *de facto* by stav, nemusel být po právu vůbec. Proto je nutný institut, jenž umožňuje vymáhání rozsudku. Mimo jiné i právní jistota je základní oporou státních zřízení.

V legisakčním systému civilního procesu se nenacházel zvláštní institut exekuce, ale využívala se jedna z možných legisakcí (*Legis actio per manus iniectioem*). V případě, že někdo neplnil to, co plnit měl na základě vyhraného soudního sporu, mohl vítěz sporu využít tuto legisakci. Šlo o formu personální exekuce.

Exekučními tituly byly u *actio per manus iniectioem* nejenom soudní rozhodnutí, ale i další okolnosti. GAUIUS uvádí (Učebnice, IV, 21 a 22), že původní byla pouze žaloba z rozsudku (*actio iudicati*) a až další zákony ji přiznávali i pro jiné exekuční tituly (např. *lex Publilia* proti tomu, za koho zaplatil rukojmí dluh a *lex Furia* proti tomu, kdo by na rukojmím vymohl více, jak virilní podíl). „*Obojí, jak uznání dluhu, tak i rozsudek (sententia), v podstatě znamenaly definitivní uznání, resp. konstatování práva, tedy skutečnou existenci subjektivního práva oprávněného a zároveň požadavek, aby bylo právě takto*

¹⁵ GAUIUS (Učebnice, VI, 16 a 17) – jako příklady částí GAUIUS uvádí: u stád kus dobytka nebo jen srst, ze sloupu úlomek a z pozemku hrouda hlíny.

¹⁶ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 263. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

deklarované právo uvedeno do souladu se skutečným stavem.¹⁷ Strany zde byly v postavení dlužníka a věřitele. Tato žaloba spočívala v tom, že věřitel přivedl před přetora svého dlužníka a chopil se části jeho těla (*manus iniectio*). Takto uchopený dlužník se nemohl bránit sám, mohl určit třetího (*vindex*), aby se jeho jménem bránil. V případě, že takováto osoba nebude ustanovena, dojde k potvrzení nároku přetorem, stejně pokud *vindex* neuspěje s obranou. Dlužníkův dluh bude zdvojnásoben (*duplum*) jako trest, za vyhýbaní se platbě (vydání). Věřitel si dlužníka odváděl do svého domu, kde ho držel jako otroka po 60 dní, musel mu zajistit výživu. Po této lhůtě ho vyvedl alespoň třikrát (ve třech trhovém dnech) na fórum a vyhlásil důvod věznění. Pokud dlužníka nikdo nevykoupil, měl věřitel právo ho zabít nebo prodat do otroctví do ciziny (*trans Tiberium*).¹⁸

2. 2 Formulový proces

Zavedení formulového procesu, bylo reakcí na přísné legisakční žaloby, které upřednostňovaly striktní formulaci před spravedlností. K tomu GAIUS (Učebnice, IV, 30): „*Sed istae omnes legis actionem paulatim in odium venerunt. Namque ex nimia subtilitate veterum qui tunc iura condiderunt eo res perducta est, ut vel qui minimum errasset, litem perderet. – Postupem doby upadly však všechny tyto legisakce v opovržení. Neboť staří (právníci), podílející se tenkrát na tvorbě práva, to svým přílišným puntičkářstvím přivedli až tak daleko, že kdo se jen maličko zmýlil, prohrál spor.*“¹⁹ Reagovaly na rozmanitější problematiku sporů spojenou s rozrůstáním se impéria římského. Není náhodou, že principiálně se formulový proces objevil u práce přetora, řešícího spory cizinců (*praetor peregrinus*) a až později ho užíval i přetor městský (*praetor urbanus*). Na rozdíl od *legis actio* byl proces *per formulas* před přetorem neformálnější, a právě tato neformálnost jednání před přetorem byla stěžejním rozdílem a novinkou. Stejně jako legisakce formulový proces zachovával obě stadia řízení.²⁰

¹⁷ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Exekuční řízení*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, s. 13-14. ISBN 80-86861-46-5 (brož.).

¹⁸ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 127. ISBN 80-89047-53-X.

¹⁹ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 256-257. ISBN 9788073800543.

²⁰ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 127-128. ISBN 80-89047-53-X.

2. 2. 1 Řízení před prétozem (*in iure*)

- Obecně

V souvislosti s tím, že prétoz přestal mít ruce svázány formalizmem legisakce, mohl se více soustředit na jádro sporu. Po tom co se spor dostal k prétozovi, začal se stranami volně projednávat předmět a okolnosti sporu, následně své poznatky sepsal a s dalšími náležitosti vytvořil formuli. Na řízení před prétozem se kladly v zásadě tyto požadavky; určit soudce a vymezit jeho působnost, definovat požadavky žalobce a obranou argumentaci žalovaného. Účelem fáze *in iure* je sepsat formuli, se kterou se spor předával soudu, tato formule byla pro soud závazná.

- Zahájení

Zahájení řízení *in iure* bylo v podstatě stejné jako u legisakci, žalobce musel vyzvat žalovaného, aby se dostavil před prétoza (*in ius vacotio*). Ale nadto musel ještě žalovanému oznámit to, že ho žaluje a v jaké věci tak činí (*edere actionem*). Opět mohl použít i násilí k předvedení před prétoza, stejně tak se za žalovaného mohl zaručit garant (*vades*), že se dostaví před prétoza v přesný den a hodinu. Záruka se dávala formou slibu (stipulace), že zaplatí pokutu, pokud se žalovaný nedostaví, jak slíbil. Uznal-li žalovaný žalobcův nárok, řízení končí (*confessio in iure*). Ale ani mlčení (obránná pasivita) se nedalo považovat za popření žalobcových nároku (byl v pozici nebránícího se – *indefensus*) a žalovaný se musel aktivně bránit, jinak došlo uznání nároku prétozem. Ať již pro svou neaktivitu nebo uznání, přišel žalovaný o držbu sporného předmětu. Existovala i možnost vyzvat dlužníka, aby přísahal, že vůči žalobci nemá žádnou povinnosti, ten musel přísahat nebo obdobně požadovat po žalobci, aby i on přísahal, že žaluje oprávněně.²¹

- Formula

Jde o písemné shrnutí právních a skutkových zjištění prétoza o poměrech mezi žalobcem a žalovaným, které předává soudci, pro něhož je závazné. Zabývala se velmi komplexně spornou problematikou, a práce prétoza byla

²¹ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 266-268. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

v tomto smyslu právně velmi náročná, proto lze činnost prétorů na formulích vnímat jako podstatné prohlubování římského soukromého práva. To činilo z fáze *in iure* zásadní formu i nalézání práva. *Formula* obsahovala obligatorní a fakultativní části.²²

Obligatorně bylo třeba určit soudce (popřípadě i soudců více), který měl ve věci rozhodnout. Tohoto soudce strany vybíraly ze seznamu soudců (*album iudicium*) sestaveného prétozem, pokud strany soudce nevybraly samy, určil je za ně prétor. Tato část nesla označení *iudicis nominatio* nebo též *datio iudicis* – jmenování soudce. Dále je to *intencio*, které formuluje nárok žalobce, v podstatě se dá označit jako žalobní návrh. Následoval hypotetický formulovaný příkaz k odsouzení, jedná se o delegaci pravomoci vynést rozsudek prétora na soudce, tak zvané *condemnatio*. Fakultativně *formula* mohla zahrnovat *adiudicatio*, *demonstratio*, *taxatio*, *exceptio a praescriptio*. *Exceptio* bylo formou obrany žalovaného, kde byly vyjádřeny všechny skutečnosti nebo právní okolnosti, zeslabující nárok žalobce. Na tuto námitku mohla navazovat protinámitka žalobce (*replicatio*), proti které mohl žalovaný podat další námitku (*duplicatio*), proti této *triplicatio*, *quadruplicatio* atd. *Exceptio* se vkládala mezi intenci a kondemnaci. Další klausuli formule, která se vkládala před intenci, byla preskripce. Preskripce byly záporně formulované podmínky ve prospěch žalobce. Jak uvádí GAIUS²³ (Učebnice, IV, 133), tak preskripce mohli chránit i žalovaného (je dokonce starší než ty, které chrání žalobce), např. *praescriptio ne praeiudicium hereditati fiat*, podle které mohl být žalovaný odsouzen jen za předpokladu, že se v jednání nebude prejudikovat otázka dědictví.²⁴

Jednotlivá formula nevznikal ad hoc ke každé kauze, jež se dostala před prétora, každý prétor si dělal vzory formulí, které aplikoval na jednotlivé spory. *Formula ad hoc* vznikala pouze ke specifickým otázkám, jako *actiones in factum*

²² REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 132-133. ISBN 80-89047-53-X.

²³ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 296-297. ISBN 9788073800543. – „*Ea res agatur si in ea re praeiudicium hereditati non fiat, quae nunc in speciem exceptionis deducta est et locum habet, cum petitor hereditatis alio genere iudicii praeiudicium hereditati faciat, veluti cum sinas res petat. – Ať se o té záležitosti jedná, jestli se tou záležitostí neprejudikuje o pozůstalosti. Tato (preskripce) byla nyní proměněna na (zvláštní) druh námítky, a má místo tehdy, když ten, kdo vymáhá pozůstalost, prejudikuje o pozůstalosti, soudním řízením jiného druhu, například tím, že vymáhá jednotlivé (pozůstalostní) věci.*“

²⁴ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 268-271. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

nebo *actiones utiles*. Příklad vlastnické žaloby o vydání věci (*rei vindicatio – formula peritoria*) uvádí REBRO: „*Ak se ukáže, že vec (uvádzalo se jej presné označenie), o ktorú je spor, je kviritským vlastníctvom Aula Ageria, a ak nebude vrátená, akú bude mať cenu, na takú sumu peňazí, sudca, odsúd Numeria Negidia v prospech Aula Ageria; ak sa to nepreukáže, oslobod' ho! [Si paret rem (presné označenie veci) qua de agitur ex iure Quiritium Auli Agerii esse neque ea res restituetur, quanti ea res erit, tantam pecuniam iudex Numerium Negidium Aulo Agerio condemna; si non paret, absolve!]*“²⁵

2. 2. 2 Řízení před soudcem (*apud iudicem*)

Účelem jednání před soudcem, stejně jako u legiaskčního řízení, bylo skutkové zkoumání, projednání důkazu a v konečném důsledku vynešení rozsudku. Oproti stejnému jednání v legisakčním řízení bylo neformálnější a bezprostřednější. Řízení se začínalo tím, že jedna ze stran přišla k soudci s žádostí, aby vyřešil spornou věc (*iussum iudicanti*) a to na základě pověření uvedeného ve formulí. Před soudcem platilo, stejně jako dnes, několik zásad, především zásada projednací (kontradiktornost) s tím související zásada ústnosti a zásada rovnosti stran. Soudce v zájmu zbytečného neprodlužování procesu (v podstatě zásada hospodárnosti) mohl kteréhokoli řečníka přerušit, popřípadě mohl s kteroukoli stranou hovořit samostatně s cílem objasnit okolnosti sporné. Přesto, že mohl soudce sám přezkoumávat a činit i vlastní důkazy, nemohl pouze na základě takto získaných poznatků rozhodnout. Důkazní břemeno zůstávalo na tom, kdo takto hájil svá práva. Žalobce dokazoval to, co bylo v intenci popřípadě v replikaci, podobně žalovaný prokazoval, co uvedeno bylo v excepci, eventuálně v duplikaci. „*Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat.*“ – „*Tomu připadá dokazování, kdo něco tvrdí, ne tomu, kdo popírá.*“²⁶ Soudce mohl po stranách požadovat, aby opatřili a předložily určité důkazy (listiny, svědecké výpovědi a podobně), ale soudce ani jiný orgán státu nemohl s důkazem pomoci, bylo čistě na straně, aby takový důkaz předložila soudci. Existovala i možnost, že si soudce i přes všechny důkazy, které si vyžádal a které mu strany předložily, nebyl spravedlností jistý. V případě, že už pro něj neexistovala možnost, jak si více

²⁵ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 135-136. ISBN 80-89047-53-X.

²⁶ BLAHO, Peter a Jarmila BARTOŠÍKOVÁ. *Corpus Iuris Civilis. Digesta*. Bratislava: Eurokódex, 2008, s. 468. ISBN 9788089363070.

situaci osvětlit, mohl se rozhodnout prohlásit věc za nejasnou (*iurare rem sibi non liquere*) a věc mohla být předána jinému souci.

I ve formulovém procesu se projevovala určitá míra striktního formalismu, soudce byl naprosto vázán obsahem formule. I kdyby chyba v ní byla naprosto zjevná, nemohl se od ní odklonit a musel žalobu zamítnout. Žalobce mohl podat žalobu novou nebo žádat prétora o napravení chybné části. Soudce po uzavření dokazování vyhlašoval rozsudek, který musel vycházet z formule, jež byla předložena. Při svém rozhodování byl dále vázán přísahou, kterou musel složit při zápisu do seznamu soudců, že se bude řídit pouze spravedlností a pravdou. Rozsudek byl nezměnitelný a deklaratorního charakteru, konstatoval jaká práva a povinnosti mezi stranami existují, sloužil jako prostředek realizace těchto. A měl účinnost pouze inter partes.²⁷

2. 2. 3 Exekuce

I ve formulovém procesu se zachovala osobní exekuce známa z legisakčního procesu, ta však byla později nahrazena exekucí majetkovou, a to především pro svou větší praktičnost. Osobní exekuce probíhá stejně, jak bylo popsáno výše. Exekuce majetková se zahajuje podáním žaloby z rozsudku (*actio iudicati*) z několika důvodů: Po marném uplynutí třicetidenní lhůty, během které odsouzený sám dobrovolně neplnil, v případě neoprávněnosti žaloby z rozsudku, zahájí se nový proces, naopak jde-li o nárok oprávnění, bude odsouzený plnit dvojnásobek (*duplum*). Žalobu lze dále podat, pokud se žalovaný skrývá (aby se vyhnul plnění), podstoupil kapitisdeminuci (a ten, kdo má nad ním nově *manus* nepřevzal dluh), žalovaný zemřel bez dědice, byl v původním procesu neaktivní (nebránil se, *indefensus*) anebo uznal nárok již před prétozem. Věřitel musí žádat prétora, aby majetek dlužníka předal do jeho držby.²⁸

2. 3 Cognitio extra ordinem

Změna společenských poměrů a pozdějších vývojových stadií římské říše požadovala, aby se změnila i forma soudní ochrany práv jednotlivce. Největším

²⁷ REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Římské právo*. 3., dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003, s. 137-140. ISBN 80-89047-53-X.

²⁸ SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 271-272. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

problémem formulového procesu byla jeho dvoufázovost, která se v kogničním procesu odstranila. Dále již nebylo mocensky snesitelné, aby byt' i soukromé spory občanů rozhodoval jejich spoluobčan (*iudex privatus*) vybraný ze seznamu. Ale stát převzal tuto odpovědnost za civilní spory a soudci se stali státními úředníky. Takovýto soudce už nebyl vázaný především obecnou spravedlností, ale prioritně zákony, proti kterým nemohl v žádném případě rozhodnout, jeho postavení je proto více omezeno, než tomu tak bylo v procesních typech předešlých. Nově byla také zřízena možnost podat odvolání proti rozsudku takového soudce (*appellatio*).²⁹

„*Cognitio extraordinaria* vznikla v císařské administrativní praxi z jednotlivých konkrétních opatření císařských úředníků a císaře samého (*decreta principis*). Podobných charakter měly ve svých počátcích jistě i interdikty. Kdežto však praetor postavil i tento prostředek své jurisdikce do služeb řádného procesu a vydaný interdikt mohl vždy vésti k řádné *actio*, kognice císařská, zmocňujíc se nových agend, šla cestami řádnému řízení soudnímu protichůdnými.“³⁰ Nejzásadnější myšlenkou kogničního procesu je ta skutečnost, že státní orgán vyšetřuje a rozhoduje spory mezi osobami soukromého práva.

2. 3. 1 Postup řízení

Obesílání stran se v kogničním procesu přeneslo na orgán státní moci, a ten tedy doručil žalovanému *citatio* (popřípadě *citatio per libellos*), které vypracoval v písemné formě žalobce. Žalovaný byl pak předvolán na určitý den, aby se dostavil před soudce. Žalobce před soudem předkládá svůj návrh (*narratio*), následně tento nárok odporuje žalovaný (*contradictio*), spojením těchto dvou projevů procesních stran dojde k uzavření litiskontestace. K problematice takovéto litiskontestace uvádí SOMMER, že v kogničním procesu nemá jako původní dvoustranné ujednání místo, pojmenování však zůstalo zachováno pro jiný procesní úkon litiskontestaci podobný. Kogniční litiskontestace především ztratila konsumpční funkci, tj. žaloba nemůže být nikdy v této fázi spotřebována (pouze rozsudek může mít konsumpční účinek), je však zachováno přetržení

²⁹ BLAHO, Peter, Ivan HARAMIA a Michaela ŽIDLICKÁ. *Základy římského práva*. 1. vyd. Bratislava: Manz, 1997, s. 478-479. Učebné texty Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. ISBN 8071600865.

³⁰ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 150. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

promlčecí doby.³¹ Následovalo důkazní řízení, jako důkazní prostředky především sloužily domněnky (*praesumptiones*), úřední písemné dokumenty (*acta, documenta, tabelliones*), soukromé písemné dokumenty (*chirographa*); ty měly plnou důkazní sílu, pouze pokud byly sepsány veřejným písařem a podepsány alespoň třemi svědky), ústní svědectví (*testimonium*); hodnověrnost svědectví byla v souvislosti se sociálním postavením svědka. Přiznání (*confessio*) se považuje za rozhodující důkaz. Ze starších procesů se zachovaly procesní přísahy (*iusiurandum*), přísahající strana ve sporu vítězí, odmítne-li přísahat i strana druhá.³²

2. 4 Zvláštní využití vindikačního procesu při převodu vlastnictví

„*Mancipi vero res sunt, quae per mancipationem ad alium transferuntur; unde etiam mancipi res sunt dictae. Quod autem valet mancipatio, idem valet et in iure cessio. – Věci mancipační jsou naproti tomu ty, které se na druhého převádějí pomocí mancipace. Proto také se jim říká věci mancipační. Tytéž právní účinky jako mancipace má však i injurecesse.*“³³ GAIUS uvádí možnost převést kviritské vlastnické právo k věci pomocí injurecesse a dále v § 24 druhé knihy popisuje způsob jakým se tato injuresse provádí. Tento způsob odpovídá první fázi (*in iure*) *legis actio sacramento in rem*, tedy reivindikační žalobě.

K převodu vlastnického práva docházelo formou simulovaného vindikačního procesu před přetorem. Zcizitel i nabyvatel se dostavili před přetora. Nabyvatel pronesl slavnostní formuli jako při reivindikaci žalobě: „*Hunc ego hominem ex iure Quiritium neum esse aio. – Já prohlašuji, že podle kviritského práva je tento otrok můj.*“³⁴ Zcizitel však neoponoval a uznal nárok nabyvatele

³¹ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, s. 153-154. Klasická právní díla. ISBN 978-80-7357-616-5.

³² SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011, s. 277-278. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).

³³ GAIUS (Učebnice, II, 22) in: KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 296-297. ISBN 9788073800543.

³⁴ GAIUS (Učebnice, II, 24).

nebo mlčel, poté prétor potvrdil nabyvatelovo vlastnické právo.³⁵ Jednalo se o plnohodnotný derivativní způsob nabytí vlastnického práva (*ius Quiritium*).³⁶

³⁵ BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995, s. 181. ISBN 80-200-0545-5.

³⁶ Před *injurecessi* existovala v římském právu jediná možnost jak převést kviritské vlastnictví, a tím byla *mancipace*. Která probíhala pomocí simulovaného trhového prodeje, před pěti svědky (římskými občany). Nebylo potřeba jít za žádným představitelem statní moc, jak tomu je u *injurecesse*. A jak uvádí GAIUS (Učebnice, II, 25) lze provádět i před přáteli („*praesentibus amicis*“). A nad to GAIUS tamtéž říká, že nejčastěji se převádělo právě *mancipací* („*Plerumque tamen et fere semper mancipationibus utimur.*“)

3 Ochrana držby v římském právu

V římském právu nalzáme dva možné prostředky ochrany držby, které spolu do jisté míry souvisí, a to ochranu formou žaloby publikánské a pomocí interdikt préтора.

3.1 Publikánská žaloba (*Publiciana in rem actio*)

V případě kdy dojde k odnětí držby věci, tomu kdo takovou věc držel oprávněně a započal tím vydržení, avšak k vydržení nedošlo, nemůže se bránit žalobou kviritského práva *actio in rem*, protože se dosud nestal vlastníkem. Mohl se bránit pomocí takzvané *Publiciana in rem actio*, která fakticky napodobovala vindikační žalobu (*utilis rei vindicatio*) a vyplňovala její funkci. Jádrem takovéto žaloby je stav věci, kdy žalobce nabytí oprávněně držení vydržitelné věci, žalobce bude prokazovat právě takovou skutečnost, která podpoří to, že došlo k oprávněnému nabytí držby a probíhalo vydržení. Tato žaloba nemůže mít, účinky vůči tomu, kdo by držel lepším právem (např. vlastník). Co do předmětu, příčiny a účinku rovná se žalobě vlastnické.³⁷

Publikánská žaloba chrání prétorické vlastnictví, které nebylo považováno, za vlastnictví „pravé“ dle *ius civile*, kupříkladu mohlo jít o koupi věci. Z pohledu *ius civile* dochází pouze k oprávněné držbě, avšak tato držba je natolik silná, že by bylo dobré uvažovat o „faktickém“ vlastnictví. Prétorické vlastnictví je též nazýváno vlastnictvím bonitárním. K tomu JUSTINIÁN (Instituce, 4, 6, 4) vysvětluje, že ten, komu byla věc odevzdána na základě koupě, darování, věna anebo například odkazu a o držbu náhodně přišel, nemá k dispozici přímou věcnou žalobu ke znovu nabytí vlastnictví věci. Pro zmírnění této tvrdosti vytvořil prétor publikánskou žalobu. Svůj název má proto, že byla poprvé zavedena prétořem Publiciem.³⁸

GAIUS (Učebnice, IV, 36) v publikánské žalobě předpokládá fikci vydržení, čímž se vytváří i fikce kviritského vlastnictví a doslova udává: „*Item usucapio fingitur in ea actione quae Publiciana vocatur. Datur autem haec actio ei qui ex iusta causa traditam sibi rem nondum usucepit eamque amissa*

³⁷ ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 299. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

³⁸ BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER. *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010, s. 322-323. ISBN 978-80-246-1749-7.

*possessione petit. Nam quia non potest eam ex iure Quiritium suam esse intendere, fingitur rem usucepisse et ita quasi ex iure Quiritium dominus factus esset intendit, veluti hoc modo iudex esto. Si quem hominem A. Agerius emit et is et traditus est, anno possedisset, tum si eum hominem de quo agitur ex iure Quiritium eius oporteret et reliqua. – V té žalobě, která se nazývá publiciánská (actio Publiciana) se zase finguje vydržení. Tato žaloba se pak dává tomu, kdo ztrativ držbu vymáhá navrácení té věci, jež mu byla z řádného důvodu předána a k níž zatím nedržením nenabyl vlastnického práva. Protože totiž nemůže vznést nárok, že mu věc patří podle kviritského práva, finguje se, že ji nabyl vydržením a tak vznáší nárok, jakoby se (již) kviritským vlastníkem stal, například tímto způsobem: Budiž soudcem! Kdyby Aulus Agerius toho otroka, kterého koupil a který mu byl předán, držel po jeden rok, tu kdyby mu ten otrok, o kterého se jedná, patřil podle kviritského práva a tak dále.*³⁹

3. 2 Prétorské inredikty

Interdicta jsou nástrojem prétorského práva, které, jak tvrdí GAIUS (Učebnice, IV, 139), snaží ukončit rozepře mezi stranami, pomocí své autority – „*Certis igitur ex causis praetor aut proconsul principaliter auctoritatem suam finiendis controversiis interpoint.*“ V případě, kdy se prétor uchýlil k vydání interdikt, byl už jen pouhým dohlížitelem nad procesní dohodou stran, ale nadto navázal na zjištěné skutečnosti ještě svůj rozkaz (*decretum*) nebo zákaz (*interdictum* v užším smyslu). Tyto akty vycházely z prétorova impéria.⁴⁰

Interdikty chránily právní poměry neuznané právem civilním (*ius civile*), měly tak velmi široké pole uplatnění. Pro tuto práci jsou směrodatné ty interdikty, kterými se chránila držba. K ochraně držby byly využity především dva druhy interdikt, a to *interdicta retinendae possessionis* a *interdicta recuperandae possessionis*.

3. 2. 1 *Interdicta retinendae possessionis*

Tento interdikt chrání nynější držbu před odporem druhých osob, především tím, že je v ní rozhodnuto o tom, kdo právně věc drží, zde lze

³⁹ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 258-261. ISBN 9788073800543.

⁴⁰ VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1935, s. 14. Randova knižnice právnická, svazek první.

naleznout paralelu mezi žalobou vlastnickou, kterou se rozhoduje o vlastnictví (*de proprietate*) a tímto interdiktem, jímž se rozhoduje o držbě (*de possessione*). Dále bylo tímto interdiktem možno držbu chránit podobně jako je tomu u žalob negatorních, tedy proti zásahům do držby. Základ pro vydání interdiktu *retinendae possessionis* je zásah do držby a to skutečným rušením nebo jeho popíráním. Tento interdikt je charakteru *duplicia interdicta* (postavení obou stran je rovné, obě jsou v postavení žalobce i žalovaného)⁴¹, je tedy „dvojsečný“. Žalobce může být podle něj stejně dobře odsouzen jako žalovaný. ARNDTS konstatuje: „*Ve sporu zvítězí ta strana, která nyní má držbu právníkou, předpokládajíc, že jí neodňala právě odpůrci způsobem bezprávným (vi, clam neb praecario); je-li tomu tak, nezpomáhá jí držba její, a touto měrou žalobce, jenž nyní nedrží, jakož také žalovaný, v držbě nejsou tímto sporem opět může nabyti držby, které strana protivná od ní dosáhla způsobem vadným.*“⁴²

O tomto interdiktu pojednává GAIUS (Učebnice, IV, 148-153) a tvrdí, že interdikt k zachování držby se užívá pro případ sporu o vlastnické právo (*de proprietate*), ve kterém je sporné kdo má držet a kdo žalovat. Rozděluje interdikt na dva speciální interdikt *uti possidetis* (jde-li o nemovitosti – „při držbě pozemků a budov – *de fundi vel aedium possessione*“) a *utrubi* (pro movitosti – *de rerum mobilium*). U nemovitostí má dle GAIA přikázat, že výhodnější postavení má ten, který v době vydání interdiktu věc drží, ale nezískal jí *vi, clam* ani *praecario*. V interdiktu *utrubi* bude mít výhodnější pozici ten, kdo takto oprávněně držel po větší část uplynulého roku, do této lhůty se započítává i čas, po který bylo drženo další osobou ve prospěch jedné či druhé strany.⁴³

3. 2. 2 *Interdicta recuperandae possessionis*

Tento interdikt se, rozdílně oproti předešlému, využívá v situaci, kdy byla držba odňata bezprávným způsobem a proti tomu, kdo takto bezprávně učinil. Bylo možno domoci se nejen vydání držby, ale i náhrady škody. Příkladem takového, je třeba *interdictum de vi*, které se použilo v případě, že byla držba odňata násilím na věci nemovité. Interdikt *de vi* náleží tomu, kdo byl ze svého

⁴¹ GAIUS (Učebnice, IV, 160)

⁴² ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 304. Klasická právníká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

⁴³ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 300-303. ISBN 9788073800543.

pozemku násilně vypuzen proti tomu, kdo takto ho vypudil a od pozemku mu tím držbu odebral.⁴⁴

*„Recuperandae possessionis causa solet interdictum dari, si quis ex possessione vi deiectus sit; quis ei proponitur interdictum, cuius principium est unde tu illum vi deiecisti, per quod is qui deiecit cogitur et restituere rei possessionem, si modo is qui deiectus est nec vi nec clam nec precario ab eo possederit; namque eum, qui a me vi clam aut precario possidet, inpune deicio. – K opětovnému nabytí (ztracené) držby bývá vydáván interdikt tehdy, když někdo byl z držby vyhnán násilím. Jemu se totiž proponuje interdikt, který začíná slovy „protože ty jsi násilím vyhnal toho a toho“. Na jeho základě je ten, kdo násilím někoho vyhnal, donucen vrátit mu držbu věci, s tím ovšem, že ten kdo, byl vyhnán, nenabyl od něho držbu ani násilím, ani potajmu, nebo jako výprosu. Neboť toho, kdo ode mne získal držbu násilím, nebo potajmu, nebo jako výprosu, mohu vyhnat beztretně.“ – GAIUS (Učebnice, IV, 154)⁴⁵ V dalším § 155 se uvádí, že nelze toho, kdo získal držbu *vi*, *clam* nebo *precario*, vyhnat se zbraní v ruce.*

⁴⁴ ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010, s. 307-308. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.

⁴⁵ KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 302-303. ISBN 9788073800543.

4 Moderní reivindikační žaloba

Reivindikační žaloba spolu s žalobou negatorní tvoří základ ochrany vlastnických práv osob moci soudní. Vlastnictví lze chránit i prostřednictvím takzvané „svépomoci“⁴⁶ nebo za pomoci jiného orgánu veřejné moci (především proti zásahu do pokojného stavu dle § 5 ObčZ⁴⁷)⁴⁸ než soudu. Vlastnictví jako takové zaručuje a chrání normy nejvyšší právní síly. Listina základních práv a svobod společně s principy ústavy představují základní pilíř a vrchol garance vlastnictví.

Pro žalobu reivindikační je základem konkrétní úprava v občanském zákoníku, kterou velmi zásadním způsobem rozšiřuje rozhodovací činnost soudů. Nejvyšší soud a Ústavní soud, které jako soudy sjednocující soudní rozhodování a chránící ústavní pořádek, se podílejí na onom rozšiřování měrou nejpodstatnější. Je pravdou, že k rozhodnutí soudů nelze přihlížet jako k pramenům práva, tak jako to je v jiných právních kulturách, ale lze se často ztotožnit s právní argumentací, která se stává pomocnou pro výklad práva a činí právní názory soudů přesvědčivými.

4.1 Subjekty reivindikace

Subjekty reivindikační žaloby jsou dvojího druhu, a to dle žalobní legitimace, která odpovídá standardizovanému modelu sporného řízení, kde proti sobě stojí žalobce (aktivní legitimace) a žalovaný (pasivní legitimace). „*Žaloba na vydání věci je žalobou, kterou se vlastník hmotné věci domáhá ochrany proti*

⁴⁶ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 97. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6. – „Svépomoc je pomoc jednajícího sobě samému k tomu, nač má podle svého přesvědčení právo, a to vlastními silami a prostředky, tedy pomoc bez cizí účasti, zvláště bez účasti veřejné moci. Naproti tomu svémocí rozumíme svévoli, libovůli a zejména nedovolené zmocnění se věci nebo práva, tedy použití vlastní moci k tomu, aby se jednající domohl něčeho, nač ani podle svého vědomí nemá právo.“

⁴⁷ Dále jen zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů – není-li uvedeno jinak.

⁴⁸ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 381. ISBN 9788073573959. – „*Nejde sice o ochranu subjektivních práv, ale jen o ochranu pouhého pokojného stavu, který nebyl po delší dobu nikým a ničím rušen, když existence pokojného stavu jako takového samozřejmě nevylučuje jeho protiprávnost*“; jedná se o ochranu předběžného charakteru.

*tomu, kdo mu ji neoprávněně, tj. bez právního důvodu zadržuje, zbavuje ho tak možnosti výkonu vlastnického práva a zároveň odmítá věc vydat.*⁴⁹

Aktivně legitimován je ten subjekt, který tvrdí a v rámci soudního řízení bude prokazovat, že je v rámci hmotněprávního vztahu nositelem subjektivního práva.

Pasivní legitimace odpovídá straně žalované, jež je žalobcem označena jako nositelka hmotněprávní povinnosti, která je přímo navázána na tvrzené právo žalobce.

4. 1. 1 Osoba aktivně legitimovaná k podání reivindikační žaloby

Žalobcem může být jak osoba fyzická, tak i osoba právnická⁵⁰. Nynější právní úprava v občanském zákoníku⁵¹ je poměrně stručná o rozsahu § 126 odst. 1.: *„Vlastník má právo na ochranu proti tomu, kdo do jeho vlastnického práva neoprávněně zasahuje; zejména se může domáhat vydání věci na tom, kdo mu ji neprávem zadržuje.“* a odst. 2.: *„Obdobné právo na ochranu má i ten, kdo je oprávněn mít věc u sebe.“* Z výše citovaného paragrafu lze vyčíst aktivní legitimaci především vlastníka a toho, kdo je oprávněn mít věc u sebe.

Extenzivním výkladem pojmu „vlastník“ soudy ve své judikatuře⁵² dovodily, že se nejedná jen o vlastníka jako takového, ale dále i o jednotlivé spoluvlastníky a v případě společného jmění manželů, též kteréhokoliv z manželů.

Zvláštní situace může nastat v případě žaloby jednoho spoluvlastníka na druhého. Bude-li jeden ze spoluvlastníků bránit druhému ve výkonu jeho práv tím, že se stane fakticky jediným detentorem věci, mohlo by se zdát, že i proti takovému zásahu lze použít vindikaci. Ovšem smyslem reivindikační žaloby je chránit oprávněného před tím, kdo takovou věc neoprávněně zadržuje neboli před

⁴⁹ KNAPP, Viktor. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI publishing, 2002, s. 313. ISBN 80-863-9528-6.

⁵⁰ S právnickou osobou jakožto umělou entitou je vždy spojena problematika projevu její vůle. V současném právním systému nalézáme legislativní řešení v zákoně č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů v § 21. Dle této normy jsou to statutární orgán, pověřený zaměstnanec, vedoucí odštěpného závodu, vedoucí organizační složky, prokurista a další jiné osoby a popřípadě též nucený správce. § 21a se věnuje jednání státu jako právnické osoby a § 21b reguluje jednání územně samosprávných celků.

⁵¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁵² Především judikáty: SR č. 9/1999 - NS sp. zn. 2 Cdon 1794/96, NS SR sp. zn. 2 Cdo 80/02 a Sou R NS č. C 1191 – NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002.

tím, kdo má věc neoprávněně u sebe. V případě spoluvlastníka se nemůže jednat o detenci neoprávněnou, protože jeho vztah k věci je založen na vlastnickém principu.

Spory vzniklé mezi spoluvlastníky navzájem je nutno řešit žalobami vyplývajícími z úpravy spoluvlastnictví v občanském zákoníku⁵³ konkrétně v § 139.

Co do smyslu ochrany vlastnického práva lze, jak uvádí RANDA⁵⁴, mezi spoluvlastníky použít pouze žalobu negatorní.

Další skupinou osob aktivně legitimovaných v podání žaloby na vydání věci, mimo vlastníka a osob v obdobném postavení, o kterých bylo psáno výše, jsou ti, kdož jsou oprávněni mít věc u sebe. Pod tuto skupinu řadíme oprávněného držitele, k tomu SPÁČIL: „*Žaloba oprávněného držitele se správně nazývá actio Publiciana; v praxi i v odborné literatuře se však běžně i v těchto případech mluví o reivindikaci, tato nepřesnost však nepůsobí potíže.*“⁵⁵, a oprávněného detentora. Postavení detentora a držitele je rovnocenné s postavením vlastníka pouze ve vztahu k třetím osobám, nemohou reivindikovat na vlastníkovi. Detentor rovněž nemůže užít reivindikaci proti oprávněnému držiteli. Proti vlastníkovi se musí domáhat ochrany podle té normy, která jej opravňuje mít věc u sebe.⁵⁶ Lze se setkat i s možností (speciální případ žaloba na vyklizení bytu) vyloučení aktivní legitimace vlastníka a přenechání jí pouze detentorovi⁵⁷. Nejde o běžný případ, spíše anomální situaci vytvořenou soudní praxí.

4. 1. 2 Osoba pasivně legitimovaná v řízení o reivindikační žalobě

Schopnost být pasivně legitimovaným subjektem přísluší tomu, kdo neoprávněně vlastníku věc zadržuje a fakticky jí má u sebe. V případě držitele, který sice nemá věc fakticky u sebe, ale má možnost věc žalobci vydat, protože jí může získat o svého detentora, může žalobce požadovat vydání věci po obou z

⁵³ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁵⁴ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, s. 81-83. ISBN 978-80-7357-389-8.

⁵⁵ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 11. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁵⁶ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 705. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁵⁷ NS sp. zn. 26 Cdo 1230/1999 – „*Aktivní věcnou legitimaci k podání žaloby na vyklizení bytu vůči osobě, která jej užívá se souhlasem nájemce bytu, má toliko nájemce, nikoli pronajímatel.*“

nich.⁵⁸ Je-li držitelů více, postačí vindikovat na kterémkoliv z nich, to ovšem nemůže platit pro detenci, protože při dělení dle podílu je použita vůle a nutnost si takové dělení uvědomovat, což v případě detence nepřichází do úvahy.⁵⁹

Způsob jakým žalovaný subjekt k vindikovanému předmětu přišel, je irelevantní. Zavinění se u reivindikace nevyžaduje. Ovšem s otázkou zavinění souvisí problematika ztráty, zničení, spotřebování, zcizení nebo znehodnocení věci. Držitel (detentor) bude mít v těchto případech zvýšenou odpovědnost za věc než jakou by měl dle obecné odpovědnosti za škodu, kde se vyžaduje zavinění.⁶⁰ Jedinou možností liberace pro držitele (detentora) budou představovat takové okolnosti, kterým by nebylo možno zabránit ani v případě, kdy by měl oprávněný vlastník věc u sebe a také pokud by toto zavinil vlastník sám.⁶¹

4. 2 Předmět reivindikace

Předmětem žaloby na vydání věci může být pouze věc v právním smyslu. Co přesně představují věci v právním slova smyslu, dobře vysvětluje KNAPP: „*Pojem věci občanský zákoník⁶² v § 118 nedefinuje. Má však na mysli toliko hmotné předměty (res corporales) za předpokladu, že jsou ovladatelné a užitečné, tj. že slouží potřebám lidí. Oba tyto předpoklady jsou kumulativní. Věci tedy není hmotný předmět tehdy, je-li sice ovladatelný, ale není užitečný, ani naopak, je-li sice užitečný, ale neovladatelný, a přirozeně ani tehdy, chybí-li oba tyto předpoklady.*“⁶³ Toto pojetí, ve vztahu k reivindikační žalobě, do značné míry respektuje⁶⁴ nový občanský zákoník⁶⁵ ve své první části čtvrté hlavě (tj. v § 489 an.) a také v § 1041, který se speciálně věnuje předmětu reivindikační žaloby.

⁵⁸ NS sp. zn. 22 Cdo 536/2000.

⁵⁹ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 53. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁶⁰ V případě, že by se taková odpovědnost rovnala obecné odpovědnosti za škodu, došlo by k nežádoucímu efektu, například by mohl žalovaný přijít svou nedbalostí (omisivně) o indikovanou věc a nebyl by následně postižitelný.

⁶¹ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 54-55. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁶² Autor má na mysli zákon č. 40/1964 Sb. občanský zákoník, ve znění všech novelizačních zákonů až po zákon č. 501/2001. Onen konkrétní § 118 zůstal od té doby nezměněn.

⁶³ KNAPP, Viktor. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI publishing, 2002, s. 225. ISBN 80-863-9528-6.

⁶⁴ Je nutno podotknout, že nový občanský zákoník koncipuje kategorie hmotných a nehmotných věcí. Možnost vindikovat nehmotnou věc nepřipouští teorie a důvodová zpráva k zákonu o takové možnosti zcela mlčí. A ani pro budoucnost se nezdá možná vindikace nehmotné věci jako reálná.

⁶⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Pro předmět reivindikační žaloby však platí následující pravidlo, kdy je především kladen požadavek na odlišitelnost od věci téhož druhu. Lze tedy vindikovat pouze věci primárně individuálně určené a za předpokladu možné individualizace i věci zastupitelné.

V případě movitých věcí se lze přidržet RANDOVA⁶⁶ tvrzení: „Z přirozenosti věci jde, že ten, kdo věc nějakou jako vlastník nazpět žádá, ji takovými znameními popsatí musí, kterými se ode všech podobných téhož druhu rozeznává, tudíž movité věci podle individuálních známek... Již pro nemožnost důkazu individuality, resp. totožnosti věci nejsou pravidelně předmětem vindikace: 1. hotové peníze s jinými penězi smíšené a 2. papíry majiteli svědčící, s jinými téhož druhu smíšené, leč jsou-li tu známky takové, ze kterých žalobce individualitu věci (species) dokázati může, na př. při papírech číslo neb číslo a serie, nebo když peníze v měšci ještě nesmíšené se nalézají.“⁶⁷ Kategoričtěji se vyjadřuje DAVID⁶⁸ v komentáři k ObčZ, když říká, že vindikovat lze pouze věci individuálně určené, nikoliv druhově. A pro stav, kdy se žalobce domáhá zaplacení peněžité částky, předpokládá použití žaloby na plnění. Toto pojetí je v podstavě namístě, ale vylučuje jakoukoli možnost definovat peníze, takovým způsobem, který umožňuje jejich jednoznačné odlišení od ostatních (RANDA toto nevyklučuje). I v případě kdy schovatel odpírá složiteli právo na „vydání“ peněžité částky neuznává platnost reivindikační žalovy (mluví o žalobě na zaplacení peněžité částky), ale připouští, že se jedná o modifikaci žaloby na vydání věci. Proti tomuto názoru lze namítat, že pregnantní identifikací konkrétních věcí (v obecném smyslu druhově určených), dochází de facto k jejich individualizaci, a stanou se tak věcmi v pravdě individuálně určenými.

Nemovité věci jsou ze své povahy individuálně určené, a proto není problém, v tomto ohledu s vindikací. I u nemovitosti, ale platí nutnost přesné a pochybnosti prosté identifikace, o této problematice je pojednáno níže v části věnující se žalobnímu návrhu.

⁶⁶ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 45. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁶⁷ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, s. 277. ISBN 978-80-7357-389-8.

⁶⁸ FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 378. ISBN 9788073573959.

Neméně významnou otázku představuje vindikace hromadné věci. Praxe i teorie uznává existenci hromadných věcí i přes neexistenci⁶⁹ definice v občanském zákoníku⁷⁰. Obecně nemálo autorů uznává hromadné věci jako způsobilé býtí předmětem právních vztahů.⁷¹ Proto lze předpokládat, že za určité situace lze vindikovat i věc hromadnou pomocí znaků označujících její hromadnost. Nebude potřeba žalovat věci jednotlivě, což by v některých případech nebylo praktické nebo dokonce možné. Pro představu i římské právo umožňovalo vindikaci stáda (*vindicatio gregis*), zde šlo o věci nespojené, které lze považovat za jeden předmět pro svou hospodářsko-sociální povahu projevovanou pouze ve své mnohosti.⁷²

4. 3 Žalobní návrh

4. 3. 1 Formalizace návrhu

Podání a formulace obsahu žalobního návrhu představuje první procesní krok směřující k naplnění subjektivního hmotného práva žalobce. Na obsahu závisí pře samotná. Pro reivindikační řízení (stejně jako pro každé sporné řízení) je podstatné to, jak dokáže žalobce unést své břemeno tvrzení, kdy návrh představuje právě jeho základ. K tomu SPÁČIL: *„Obecně platí, že občanské soudní řízení je ovládáno zásadou projednací, a proto jsou účastníci povinni tvrdit skutečnosti, z nichž vyvozují pro sebe příznivé právní důsledky. K těmto tvrzením jsou povinni nabídnout soudu důkazy. Při hodnocení důkazů soud pečlivě přihlíží ke všemu, co v řízení vyšlo najevo. Pokud však účastník skutečnosti, na jejichž existenci by bylo možno založit pro něj příznivé rozhodnutí ve věci, netvrdí, a tyto skutečnosti nevyjdou v řízení najevo, je důsledkem jeho nečinnosti pro něj nepříznivé rozhodnutí ve věci.“*⁷³ Návrh žaloby na vydání věci se nebude lišit od jiných návrhů, a proto z něj musí být patrné, kterému soudu je určen, kdo je činí, které věci se týká a co sleduje, musí být podepsán a datován.

⁶⁹ Do našeho právního řádu pojem „věc hromadná“ pronikl skrz zákon č. 513/1991 Sb. obchodní zákoník a to konkrétně novelizačním zákonem č. 370/2000 Sb., kde je za věc hromadnou považován podnik (§5 odst. 2). Je tedy teoreticky možné vindikovat podnik jako celek.

⁷⁰ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁷¹ NESNÍDAL, Jiří. Kupní smlouva dle občanského zákoníku. Ekonom, 1997, č. 24; KNAPPOVÁ, Marta. Držba. Právo a zákonost, 1992, č. 10.

⁷² HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I. Praha: J. Otto, 1921. s. 196.

⁷³ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 39. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

Tyto formálně-obsahové náležitosti upravuje občanský řád soudní⁷⁴ v § 42 odst. 4 a v § 79.

Jádro úspěšné vindikace spočívá ve třech nejzákladnějších předpokladech. Prvým je nutnost prokázat vlastnictví žalobcovu k věci, o jejíž vydání je usilováno, potažmo její pregnantní (nesporná) identifikace. Druhým stěžejním bodem se stává označení toho subjektu, který má věc u sebe. Na podmínku druhou je navázána poslední, a to potřeba prokázání neoprávněnosti oné detence.⁷⁵ Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí⁷⁶ formuje názor, který jako předpoklad aktivní legitimace uvádí důkaz vlastnického práva k vindikované věci a pro celkovou úspěšnost reivindikační žaloby dále jako elementární součást požaduje prokázání neoprávněnosti zásahu do vlastnického práva.

4. 3. 2 Vindikace nemovitosti

Formulace žalobního petitu se stává častým námětem rozhodnutí Nejvyššího soudu, především co do použití vindikace na věc nemovitou. Kdy se obecně vžilo přesvědčení, že u nemovitostí nelze požadovat „vydání“ a je nutné použít obrat „vyklizení“. *„V případě nemovitých věcí se užívá termín „žaloba na vyklizení věci“, což vyplývá z jejich podstaty a je zvýrazněno i v jiných právních předpisech, např. v § 340 OSŘ, i v soudní praxi.“*⁷⁷ Tento názor však nelze v mnoha případech považovat za dostatečně přesvědčivý. V případě, kdy žalobce vůbec nepožaduje faktické vyklizení nemovitosti, ale jeho zájem spočívá ve vydání držby, je pak logicky správné vyžadovat vydání nemovitosti. Přesto bude v praxi lépe volit žalobu na vyklizení, případně na určení vlastnického práva.⁷⁸

Identifikace nemovitosti v reivindikační žalobě odpovídá standardním podmínkám pro písemné právní úkony. Je-li nemovitost zapsaná v katastru nemovitosti,⁷⁹ pak je ji nutno označit, dle údajů v něm uvedených, jak uvádí

⁷⁴ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád v platném znění.

⁷⁵ HOLUB, Milan, Milan POKORNÝ a Jaroslav BIČOVSKÝ. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha: Linde Praha, 2002, s. 56. ISBN 80-7201-348-3.

⁷⁶ NS ČSR sp. zn. 3 Cz 13/77

⁷⁷ HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. heslo: „Ochrana vlastnického práva“. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁷⁸ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 692. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁷⁹ Do katastru se zapisují takové nemovitosti, které uvádí § 2 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, v platném znění.

Nejvyšší soud.⁸⁰ Ohledně nemovitostí nezapsaných do katastru nemovitostí se klade požadavek značně jednodušší, a to vymezení takovými znaky, aby i třetím osobám bylo zjevné, o kterou nemovitost jde. Na tomto místě, je dobré položit otázku, proč není podobné kritérium dostatečné i pro nemovité věci zapisované do katastru nemovitostí. Do kontrastu s touto doktrínou je nutno uvést nález Ústavního soudu ze dne 13. 10. 2004, sp. zn. III. ÚS 447/03, kde je vysloven odlišný názor. Soud se zabýval určitostí právních úkonů a formuloval toto stanovisko: *„Nejsou-li jednotlivé části smlouvy o převodu nemovitosti, pokud jde o popis jejího předmětu, totožné, je třeba je posuzovat korelativně, zohledňovat nejen rozdíly, ale i spojitosti, a vycházet přitom ze zásad uvedených v § 35 občanského zákoníku; ve spojení s tím je nutno zkoumat, zda u tímto postupem specifikovaných nemovitostí by – z hlediska konkrétních okolností – mohlo dojít k záměně s nemovitostmi jinými.“* Dále připomíná, že u nedostatků označení předmětu právního úkonu je nutno rozlišit, zda zakládají skutečně vadu umožňující záměnu předmětu úkonu nebo zda spočívají jen v jinak nepřesném či neúplném označení tohoto předmětu.

S ohledem na tyto dvě odlišné linie soudního rozhodování dochází k určité právní nejistotě, proto bude lépe přidržen se přísnějších požadavků na individualizaci nemovité věci a postupovat v souladu s údaji uvedenými v katastru nemovitostí. Tuto dvojakost vystihuje KOTRADY v článku „Označení budovy v právních vztazích“,⁸¹ kde konstatuje, že katastrální úřad je v jakémisi „schizofrenním“ postavení, protože v případě respektování shora uvedeného nálezu Ústavního soudu katastrálním úřadem, dojde k porušení zákona.

4. 3. 3 Vindikace pozemku s cizí stavbou

Další specifická možnost ochrany reivindikační žalobou náleží situaci, kdy na vindikovaném pozemku stojí cizí stavba⁸², v tom případě, že žalobce nepožaduje odstranění stavby, ale jde mu pouze o vyklizení pozemku, judikatura

⁸⁰ NS sp. zn. 22 Cdo 1236/2001 – *„Individualizace nemovitosti v písemném právním úkonu musí být u nemovitostí zapsaných v katastru nemovitostí (resp. dříve v evidenci nemovitostí) provedena uvedením obce, parcelního čísla a katastrálního území, v němž nemovitosti leží. Budovy, které v bývalé evidenci nemovitostí nebyly zapsány, musely být v dohodě o jejich vydání popsány natolik určitě, že i třetím osobám muselo být zřejmé, o jaké budovy jde.“*

⁸¹ KOTRADY, Pavel. Označení budovy v právních vztazích. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 2006, č. 7, s. 264. ISSN 1210-6410.

⁸² Nepůjde-li o případ neoprávněné stavby ve smyslu § 135c ObčZ. V našem případě stavební právo existovalo, ale již zaniklo.

připouští možnost vyklizení pozemku. Žádal-li by odstranění takové stavby, již by nemohl použít vlastnické žaloby, ale musel by použít jiný druh žaloby od reivindikace odlišný, nikdy nemůže být součástí žaloby na vyklizení nemovitosti odstranění stavby na něm postavené. „*Argument pro tento závěr je skutečnost, že eventuální výkon rozhodnutí v případě vyhovění návrhu na vyklizení nemovitosti probíhá podle § 340 OSŘ, podle kterých ukládá-li rozhodnutí, jehož výkon se navrhuje, aby povinný vyklidil nemovitost, stavbu, byt nebo místnost... Výkon rozhodnutí se provede tak, že soud učiní opatření, aby z vyklizeného objektu byly odstraněny věci patřící povinnému a příslušníkům jeho domácnosti, jakož i věci, které sice patří někomu jinému, ale jsou se souhlasem povinného umístěny ve vyklizeném nebo na vyklizeném objektu, a aby byli vykázáni povinný a všichni, kdo se tam zdržují na základě práva povinného. Věci odstraněné z vyklizeného objektu odevzdají se povinnému nebo některému ze zletilých příslušníků jeho domácnosti. Z toho vyplývá, že podle § 340 a násl. OSŘ nelze z vyklizovaného pozemku odstranit nemovitou stavbu.*“⁸³

4. 3. 4 Příslušenství a součást věci při vindikaci věci hlavní

Jádro této problematiky spočívá v otázce, zda je v petitu reivindikační žaloby nutné a pro úplný úspěch sporu nezbytné, uvádět příslušenství a součásti vindikované věci. V této souvislosti je účelné řešit přechod vlastnického práva, a to zda vlastnictví příslušenství přechází automaticky spolu s přechodem vlastnictví věci hlavní.

Budeme-li vycházet z předpokladu, že součástí věci se rozumí vše to, co je pevně s věcí spojeno a nelze odstranit bez snížení hodnoty věci hlavní.⁸⁴ A dále z úvahy, že součást věci spolu s hlavní věcí uspokojují shodné potřeby a mají stejný hospodářský význam. Je pak logickým východiskem fakt, že součást věci bude kopírovat osud věci hlavní. Není nutné v petitu přímo konkretizovat jednotlivé součásti, protože již při popisu věci hlavní budou často zmiňovány. Ohledně součástí věci není větších sporů a teorii podporuje i praxe soudu.⁸⁵

⁸³ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 43. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁸⁴ KNAPP, Viktor. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI publishing, 2002, s. 233. ISBN 80-863-9528-6.

⁸⁵ NS sp. zn. 22 Cdo 1432/2002 – „*Součást věci přechází na nabyvatele věci bez ohledu na to, zda byla ve smlouvě o převodu vlastnického práva k této věci výslovně uvedena; není významné, zda si nabyvatel uvědomil, že nabyvá i tuto součást věci.*“

Kdyby však žalobce o součásti neusiloval, musí tuto skutečnost v žalobním návrhu uvést.⁸⁶

Příslušenství věci tvoří kategorii poněkud komplikovanější. Přes částečnou podobnost, a někdy i nevhodnou zaměnitelnost se součástí věci, bude třeba v petitu příslušenství přinejmenším nárokovat, ne-li přímo enumerovat. Na rozdíl od součástí, která fakticky tvoří spolu s hlavní věcí věc jedinou, je příslušenství, věc od hlavní odlišná, která náleží vlastníku věci hlavní a je jím určena k tomu, aby byla s hlavní věcí trvale užívána.⁸⁷ Existuje zde subjektivní kritérium „určení k užívání“ stanovené vlastníkem věci hlavní. Přesto, že většinou bude zjevné, které věci jsou určeny, aby byly užívány s jinými věcmi, existuje v tomto smyslu nejistota a žalobce jako vlastník by měl být povinen to ty věci definovat. K tomu SPÁČIL⁸⁸ provádí rozbor vývoje judikatury, která je mnohdy protichůdná. Nejprve kritizuje dvě rozhodnutí, které tvoří faktické protipóly, první⁸⁹ vyžaduje pod sankcí neplatnosti úplnou detailní identifikaci příslušenství a druhé⁹⁰, naprosto obráceně, v sobě inkorporuje názor, že při převodu vlastnictví sdílí příslušenství právní osud věci hlavní.

Ani s jedním SPÁČIL zcela nesouhlasí a vidí řešení v kompromisu. Tedy, aby žalobce v petitu uvedl to, že se příslušenství domáhá, ale již nemusí přesně uvádět, o které věci se konkrétně jedná s výjimkou nemovitostí, které se povinně zapisují do katastru nemovitostí. *„Podle diskusí, které byly k této otázce vedeny ve „vlastnickém“ senátu⁹¹, lze očekávat, že praxe tohoto senátu bude nadále požadovat přesnou identifikaci příslušenství v právním úkonu, bude-li jím nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí (zejména půjde o*

⁸⁶ NS sp. zn. 20 Cdo 2369/99 – „Výrok soudního rozhodnutí, týkající se věci hlavní, jímž je ukládána povinnost nebo deklarováno určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, dopadá i na součásti věci hlavní, ledaže z identifikace věci ve výroku rozhodnutí nepochybně vyplývá, že se rozhodnutí na součást věci hlavní nevztahuje. Jestliže součást věci nemá být předmětem povinnosti nebo určení práva či právního vztahu, je nutně uvedenou skutečnost ve výroku rozhodnutí vyslovit.“

⁸⁷ HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. heslo: „Příslušenství věci“. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁸⁸ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 50-52. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁸⁹ NS sp. zn. 3 Cdon 1053/96 – „Ve smlouvě o převodu nemovitosti musí být proto vedle věci hlavní uvedeny a řádně identifikovány také věci, jež jsou jejím příslušenstvím“

⁹⁰ NS sp. zn. 31 Cdo 2772/2000 – „Při převodu vlastnictví sdílí příslušenství věci právní osud věci hlavní bez zřetele k tomu, jestli účastníci smlouvy v ní toto příslušenství přímo identifikovali.“

⁹¹ Autor má zde namyslí senát Nejvyššího soudu a především diskuzi, která vznikla po vydání rozhodnutí NS sp. zn. 31 Cdo 2772/2000, jež řeší otázku nemovitosti jako příslušenství věci.

pozemky a garáže). Bude-li příslušenstvím věc movitá nebo nemovitost, která evidenci v katastru nepodléhá (různé vedlejší stavby jako kůlny, ploty apod.), mělo by stačit k jejich převodu vyjádření, že věc se převádí i „s příslušenstvím“. Ovšem i tu je k převodu příslušenství třeba výslovný projev vůle, který musí být učiněn, jde-li o nemovitost, písemně; i nadále totiž platí, že příslušenství nepřechází „bez dalšího“, ale je třeba vyjádřit, že věc se převádí i s příslušenstvím.⁹²

4. 4 Obrana žalovaného

V odborné literatuře se lze rovněž setkat s termínem „námitky“ žalovaného, což pramení z procesních pojmosloví a procesního pojetí vlastnických žalob. Nesmíme však zapomínat, že vlastnické žaloby jsou svou podstatou i instrumentem hmotného práva a mohou se realizovat i mimosoudně. Přesto však nelze proti termínu „námitky“ mít výhrad, nýbrž s ohledem na historii vlastnických žalob, je vhodnější užívat pojmu „obraný“. Zaměňování je možné a někdy i ze stylistického pohledu nutné.

4. 4. 1 Obrana vycházející z požadavku na úspěšnost žaloby

Pro úspěch reivindikace je primárně potřeba prokázat vlastnické právo žalobce, a to, že má žalovaný věc u sebe bez právního důvodu. Žalovaný proto může namítat, že on sám je vlastníkem věci, nebo to, že má věc u sebe na základě práva obligačního nebo věcného. Zpochybnění vlastnické právo žalobce nelze vynechat z výčtu. Jako obrana poslouží i uvedení se jako nezpůsobilého subjektu k pasivní legitimaci, tedy bude popírat to, že by byl držitelem (detentorem).⁹³

4. 4. 2 Spornost vlastnictví

Namítá-li žalovaný, že žalobce není vlastníkem, bude toto právo žalovaný dokazovat skutečnostmi, které zakládají vznik vlastnictví.⁹⁴ V případě, že tak prokáže, musí žalovaný uvést takové skutečnosti, které nastaly až po vzniku

⁹² SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 51. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁹³ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 694. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁹⁴ Jak již bylo řečeno v části „Osoba aktivně legitimovaná k podání reivindikační žaloby“ této práce, může žalobcem být i oprávněný držitel nebo detentor. Zde bude žalobce prokazovat skutečnostmi, které zakládají takovýto vztah k věci.

vlastnického práva a vedly k jeho zániku. Nejčastěji se objevuje námitka vydržení vlastnického práva, bývá pravidlem, že se jedná o věc nemovitou.⁹⁵

4. 4. 3 Věcně a obligačně právní důvody žalobcovy detence

Způsob jakým se vypořádat s výtka neoprávněné detence, představuje důkaz, kterým je prokázán opak, to jest oprávněnost tohoto práva k věci. Existuje mnoho obligačních titulu, které mohou plnit funkci tohoto důkazu. „*Obligačním titulem, opravňujícím žalovaného mít věc u sebe, může být například smlouva o výpůjčce, nájemní smlouva, včetně smlouvy o nájmu bytu, výjimečně i smlouva o úschově anebo smlouva o dílo (§ 631 – žalobce se domáhá vydání věci, ohledně které uzavřel s žalovaným smlouvu o úpravě a za tím účelem mu ji předal, lhůta k provedení úpravy dosud neuplynula).*“⁹⁶ Je logické, že takovou námitku lze akceptovat, pouze pokud obligační oprávnění nezaniklo. V tomto smyslu může vlastník věci žalovat i svého detentora, zaniklo-li jeho oprávnění. Za obligační oprávnění nelze považovat výprosu (*precarium*), protože z povahy takového závazku, plyne i nárok vlastníka na vrácení věci kdykoli o ní požádá.⁹⁷

Další obrana spočívá ve faktu, že žalovaný užívá věc na základě věcného práva k věci cizí. Především užívání věci na základě práva, odpovídajícímu věcnému břemenu, které bylo vydrženo a obecně vydržení práv jako takových.

4. 4. 4 Držení věci na základě úředního rozhodnutí

Žalovaný může namítat, že věc drží na základě rozhodnutí orgánů veřejné moci. V případě deklaratorních rozhodnutí, bude moct tuto argumentaci použít pouze ve vztahu k tvrzenému vlastníkovi, který byl zároveň účastníkem rozhodovacího řízení, které mělo za následek vznik tohoto rozhodnutí.⁹⁸ Konstitutivní rozhodnutí vyvolává určitou polemiku, například CHALUPA uvádí: „*Nabytí vlastnictví věci na základě pravomocného rozsudku soudu či správního orgánu, které mají konstitutivní charakter, je originálním způsobem nabytí*

⁹⁵ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 59. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

⁹⁶ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 695. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

⁹⁷ V současné době není výprosa nikterak legislativně upravena, nicméně praxe s ní přesto pracuje a její pojetí kupříkladu definuje i Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 421/2001 – „*Nebyla-li v ujednání mezi vlastníkem a tím, komu bylo umožněno užívat cizí věc, určena ani doba ani účel užívání, nevzniká skutečná smlouva, nýbrž nezávazná výprosa a vlastník může kdykoliv žádat vrácení půjčené věci. Věc přenechanou uživateli z důvodu výprosny nemůže uživatel vydržet.*“ Pro futuro je výprosa definována v novém občanském zákoníku.

vlastnického práva, které není odvozeno od vlastnického práva předchozího pravého vlastníka věci.“⁹⁹ A dále požaduje, aby takto nabyté vlastnické právo bylo patřičně chráněno právě z titulu své originárnosti, to vše pro zajištění právní jistoty.

Proti tomuto názoru se staví SPÁČIL: „I když názory L. Chalupy jsou zajímavé a podnětné, nelze s nimi souhlasit. Jádro problému je v otázce, zda lze ztratit vlastnictví na základě rozsudku, vydaného v řízení, jehož účastníkem vlastník věci nebyl. Nejde o problém nový, názor zastávaný L. Chalupou však většina odborníků nesdílí. Vlastník věci patrně nemůže v řízení, jehož účastníkem nebyl, ztratit vlastnické právo k věci (pokud ovšem zákon výslovně nestanoví jinak)... je zřejmé, že také námitka, že žalovaný nabyl právo na základě konstitutivního soudního rozhodnutí, je účinná jen vůči tomu žalobci, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo konstitutivní rozhodnutí vydáno.“¹⁰⁰ Pro žalobu na vydání věci není rozhodující to, jestli konstitutivní rozhodnutí založilo vlastnictví žalovaného, ale spíše jestli tím stejným rozhodnutím vlastnické právo žalobce zaniklo. Bylo-li v takovém řízení jednáno bez jeho účastenství a jeho právo zaniklo, pak se mu v tomto, řízení nemohlo dostat zákonné ochrany. A uplatňuje-li svůj nárok před soudem, nelze formou reivindikace namítat, že žalovaný nabyl vlastnictví na základě konstitutivního rozhodnutí vydaného v řízení, ve kterém žalobce nebyl účasten.

4. 4. 5 Rozpor s dobrými mravy a zneužití práva žalobcem

Žádné právo nesmí být vykonáváno, takovým způsobem, který je v rozporu s dobrými mravy anebo by jeho výkon byl šikanózní, či by byl jiným způsobem společensky natolik škodlivý, že by nebyl tento výkon žádoucí. Tento princip není chráněn pouze na rovině ústavněprávní, ale byl zakotven i do základního kodexu civilního práva.¹⁰¹

⁹⁸ To proto, že deklaratorní rozhodnutí působí pouze inter partes, tj. regulují vztahy pouze mezi jednotlivými subjekty řízení a tak nemohou být závazné pro další subjekty. S výjimkou rozhodnutí o osobním stavu, což není podstatné pro reivindikační problematiku.

⁹⁹ CHALUPA, Luboš. K nabytí vlastnictví pravomocným rozhodnutím státního orgánu. Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví. Praha: C. H. Beck, 1999, č. 8, s. 401. ISSN 1210-6410.

¹⁰⁰ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 64. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

¹⁰¹ § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

Pojem „dobré mravy“ je opakovaně podroben nejrozsáhlejším disputacím snad od vzniku lidské společnosti a nezřídka se odrážejí v právu. Jádrem spočívá v obtížné definici toho co to jsou dobré mravy a chování v rámci nich (chování bona mores), vždy představuje subjektivní kategorii. Na tuto otázku se v historii pokoušelo odpovědět mnoho filozofů. Zabývat se pojmem dobrých mravů by značně přesáhlo rozsah této práce. Zaměříme se tedy na kontextu dobrých mravů v právní filozofii. A snad pro účely reinvokace postačí definice právního slovníku „*Dobré mravy jsou právně významnou hodnotou v právu poměřující právní normy a jejich realizaci buď s mravním smyslem právní úpravy, nebo s ekvitou chápanou buď rovněž jako mravnost, nebo jako požadavek rovných pozic účastníků právních vztahů. D. svým významem nabývají významu základní zásady soukromého práva. D. patří z hlediska obsahového k neurčitým pojmům, z hlediska funkcionálního k pojmům, které jsou užívány částečně jako hodnota v právu, na kterou se právo přímo neodvolává (tedy jako princip ve vlastním smyslu), zásadně však jako norma neurčitého obsahu, užívaná na základě přímého zákonného odkazu (např. § 3 odst. 1 ObčZ, tedy jako tzv. generální klauzule). Posouzení konkrétního obsahu pojmu D. by však mělo náležet soudci aplikujícímu právo. Některé západoevropské právní řády, ale i evropské projekty soukromého práva, namísto principu dobrých mravů v podobném významu užívají principů dobré víry (Good Faith), poctivého obchodního styku (Fair Dealing), rozumnosti (Reasonableness), případně jiných.*“¹⁰² A tak v konečném důsledku plná váha rozhodnutí toho, co jsou dobré mravy v konkrétní kauze, zůstane na soudci.

Je nutné poukázat na trend nepřipouštění námítky rozporu s dobrými mravy v judikatuře Nejvyššího soudu¹⁰³ směrem k vyklizení nebytových prostor. Nicméně ani v případě nebytových prostor nelze předem říci, že by se žalovaný nemohl bránit dobrými mravy, i zde bude nutné ad hoc zkoumat dodržení dobrých mravů. „*Pro vyloučení možnosti zamítnout vlastnickou žalobu pro rozpor s dobrými mravy nelze podat přesvědčivé důvody, ze zákona nic takového nevyplývá*

¹⁰² HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. heslo: „Dobré mravy“. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

¹⁰³ NS sp. zn. 20 Cdo 1506/99 – „*Na základě ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nelze zamítnout žalobu o vyklizení nebytových prostor, jestliže smlouva o jejich nájmu je absolutně neplatná.*“ a toto rozhodnutí je opakovaně zmiňováno i v pozdějších rozhodnutích Nejvyššího soudu, například NS sp. zn. 26 Cdo 4035/2010, NS sp. zn. 26 Cdo 1215/2005

a odepření ochrany výkonu vlastnického práva pro rozpor s dobrými mravy je jen konkretizací čl. 11 odst. 3 LPS, zakazujícího zneužívání vlastnického práva. ¹⁰⁴

Rozpor s dobrými mravy projevující se v lichevní smlouvě, kterou byla vindikovaná věc převedena na žalobce, je zcela nepochybně legitimní obranou. Nejvyšší soud dobře vystihl podstatu lichvy, když konstatuje: *„Lichevní smlouvy jsou takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. O lichevní smlouvu jde v případě, kdy jednájící z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil; nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin.* ¹⁰⁵ Takováto smlouva musí být absolutně neplatná, a právě proto nelze pochybovat o oprávněnosti této námitky.

4. 5 Rozsah vydání věci

Rozsah v jakém se bude vydávat věc, závisí na postavení a vztahu žalovaného subjektu k věci vindikované, tj. zdali je v postavení oprávněného či neoprávněného držitele nebo pouhého detentora.

Kruciální problematiku představují přírůstky, především jejich definice a rozsah v jakém, bude ten či onen nucen k vydání těchto přírůstků. Současný občanský zákoník v úpravě držby¹⁰⁶ pojem „přírůstky“ nahrazuje pojmy „plody a užitky“ přičemž rozdíl mezi plodem a užitkem teorie¹⁰⁷ nevidí, avšak v pasážích o nabývání vlastnictví¹⁰⁸ již termín „přírůstek“ respektuje. Je proto lépe hovořit obecně o přírůstcích. *„Přírůstek věci, rozumí se jím plod věci – plod přirozený (např. ovoce), plod obecný, civilní (např. úroky). Obč. zákoník upravuje nabytí vlastnického práva k P. (§ 135a ObčZ). Jde o oprávnění, které vyplývá z obsahu vlastnického práva. P. jsou samostatným předmětem vlastnického práva až poté, kdy došlo k jejich oddělení (separaci) od původní věci. Pokud nebyly odděleny,*

¹⁰⁴ *Občanský zákoník: komentář.* 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 695. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹⁰⁵ NS sp. zn. 22 Cdo 1993/2001

¹⁰⁶ § 130 a § 131 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

¹⁰⁷ KNAPP, Viktor. *Občanské právo hmotné.* 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI publishing, 2002, s. 284. ISBN 80-863-9528-6, kde se píše „právní režim plodů a jiných užitků je – vzdor různému terminologickému označení – stejný“.

¹⁰⁸ § 135a zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

jsou součástí věci hlavní, samostatné vlastnické právo se nabývá až oddělením. Podobnou povahu má i nabytí vlastnictví tzv. akcesí, tj. ke všemu, co bylo dodatečně spojeno s věcí hlavní (v současné době není tento nabývací způsob v českém právním řádu upraven, u nemovitostí by se mohl však vyskytnout v souvislosti s tzv. naplaveninami).“¹⁰⁹ V souvislosti s přírůstky bude často reivindikace narážet na bezdůvodné obohacení, podrobnější rozpracování vzájemné konkurence žaloby na vydání věci a žaloby z bezdůvodného obohacení níže v kapitole „Konkurence reivindikační žaloby s dalšími žalobami“.

4. 5. 1 Vydání věci oprávněným držitelem

Oprávněným držitelem věci (*bonae fidei possessor*) je ten, kdo má se zřetelem ke všem okolnostem a v dobré víře za to, že mu věc patří. Takový vztah k věci je chráněn obdobně jako vlastnictví. Oprávněný držitel nabývá vlastnictví k plodům a užitkům automaticky. Nebude povinen vydávat přírůstky, které nabyl za trvání oprávněné držby a není ani povinen za ně poskytnout vlastníku náhradu. Věc bude vydávat se všemi součástmi, i s těmi, které on sám k věci přidal a nelze je od věci hlavní oddělit bez zhoršení podstaty věci (tj. bez zásahu do principiálních funkcí, může však dojít k zmenšení hodnoty). Za ostatní součásti, které on přidal, může požadovat náhradu. Dále má nárok na náhradu „*nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, a to v rozsahu odpovídajícím zhodnocení věci ke dni jejího vrácení*“. Nemá však nárok na náhradu nákladu „*nutných pro provoz a údržbu věci. Je tomu tak proto, že věc užíval oprávněně a může si přivlastnit užitky vzešlé z užívání*“.¹¹⁰

V budoucnu účinný nový občanský zákoník¹¹¹ povětšinou toto drží, avšak pojem držby a její ochrany důkladně rozpracovává a především v sobě inkorporuje judikatorní principy, dále zavádí novou terminologii a faktickou kategorizaci držby. K tomu ELIÁŠ: „*zavedl (myšleno nový občanský zákoník) vedle držby oprávněné a neoprávněné ještě kategorie držby poctivé a nepoctivé v představě, že s tímto instrumentáři vystačí – oprávněný držitel je vlastník, neoprávněný, ale poctivý držitel je osoba v pozici, kterou platné právo označuje za oprávněného držitele (§ 130 odst. 1 ObčZ), a neoprávněný a nepoctivý držitel*

¹⁰⁹ HENDRYCH, Dušan. Právní slovník. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2009. heslo: „Přírůstek věci“. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.

¹¹⁰ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 744-745. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹¹¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

je zloděj, defraudant atp.; zavedením kategorií držby řádné – založené na platném právním důvodu, držby poctivé – založené na držitelově dobré víře a držby pravé, která je vymezena jako opak nepravé držby, tj. takové, jež byla získána vi, clam, precario, tedy násilně, obmyslně nebo ve snaze proměnit v trvalé právo, co bylo poskytnuto jen z ochoty (výprosou).“¹¹²

4. 5. 2 Vydání věci neoprávněným držitelem

„Neoprávněný držitel je povinen vždy vydat věc vlastníkovi spolu s jejími plody a užitky a nahradit škodu, která neoprávněnou držbou vznikla. Může si odpočítat náklady nutné pro údržbu a provoz věci. Neoprávněný držitel si může od věci oddělit to, čím ji svým nákladem zhodnotil, pokud je to možné bez zhoršení podstaty věci.“¹¹³

Neoprávněný držitel, rozdílně od toho oprávněného nemůže nabýt vlastnické právo k přírůstkům, je proto povinen všechny plody a užitky, které vzešly z věci za dobu jeho neoprávněné držby, vrátit vlastníkovi. A všechny plody, které již vydat nejdou (proto, že byly kupříkladu spotřebovány), musí nahradit. A dále musí nahradit škodu, která takto mohla vzniknout. Náklady nutné pro údržbu a provoz si může od těchto odpočítat. Slovem „odpočítat“ chce zákonodárce vyjádřit to, že toto právo nelze uplatnit samostatně, tj. lze aplikovat pouze jako obranu započtením proti nárokům náhrad (jak za škodu, tak za přírůstky), a to pouze v rámci reivindikační žaloby. Toto omezení je navýsost logické, bylo by jistě nežádoucí, aby neoprávněný držitel uplatňoval proti vlastníku, při absenci škody a náhrad za plody a užitky, jakoukoli náhradu, když by stejné oprávnění neměl oprávněný držitel.¹¹⁴

4. 5. 3 Vydání věci detentorem

Detentor oprávněného držitele bude vydávat obdobně jako tento držitel, bude proto vydávat pouze věc samotnou. Ostatní se bude řídit dohodou mezi oprávněným držitelem a jeho detentorem. K tomu SPÁČIL: *„Pokud má věc u sebe detentor oprávněného držitele, stává se vlastníkem oddělených plodů*

¹¹² ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník po schválení v Poslanecké sněmovně. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 1, s. 17. ISSN 1213-5313.

¹¹³ § 131 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

¹¹⁴ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 83-84. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

oprávněný držitel, nestanoví-li smlouva nebo zákon, že vlastníkem plodů se stává detentor. Detentor je v tom případě povinen vydat věc vlastníkov; plody, které podle smlouvy s držitelem nebo podle zákona připadly jemu, si ponechá a ostatní plody vydá držiteli. Ovšem od okamžiku, kdy se držba stane neoprávněnou, nemůže držitel nabývat žádné plody a také detentor, jehož právo je odvozeno od držitele, nadále plody nenabývá. Všechny plody, ke kterým nabyt vlastníkem věci vlastnické právo, je nadále detentor povinen vydat vlastníkov. “¹¹⁵ Přenechává-li uživací právo k věci neoprávněný držitel druhému a to, přes to, že neoprávněný držitel nemůže převést žádná práva, bude daná dohoda neplatná a vlastnické právo k plodům bude vznikat vlastníkov.¹¹⁶

¹¹⁵ SPÁČIL, Jiří. Základní otázky vlastnické žaloby na vydání věci. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2005, č. 16, s. 575. ISSN 1210-6410.

¹¹⁶ *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet.* – „Nikdo nemůže druhému převést víc práv než sám má“.

5 Konkurence reivindikační žaloby s dalšími žalobami

Primárním účelem žaloby na vydání věci je, jak sám název napovídá, navrácení věci do moci vlastníka, vrátit mu držbu nad věcí a v mnoha případech i faktické „ovládnutí“ věci. A to vše z titulu ochrany vlastnictví a z vlastníkového vztahu k věci. Nelze pominout, že výsledku shodného nebo podobného, lze dosáhnout i uplatněním jiných hmotněprávních nároků, například ze vztahů závazkových. Ochrana oprávnění z jiných právních vztahů (rozdílných od ochrany vlastnictví) se realizuje formou žalob v procesním slova smyslu.

5.1 Reivindikační žaloba a žaloba na náhradu škody

Smyslem žaloby, kterou se žalobce domáhá náhrady škody, která mu vznikla zaviněným jednáním žalovaného, je především finanční odškodnění (relutární restituce) poškozeného. *„Škoda je pro účely odpovědnosti charakterizována jako materiální újma, vyjádřitelná v penězích. Může se kromě skutečné škody jednat i o škodu v podobě ušlého zisku. Za škodu je považována i škoda na zdraví, která je vyjádřitelná v penězích.“*¹¹⁷ V souvislosti s vindikací věci se často objevují i nároky na náhradu škody, která vznikla v souvislosti s protiprávním omezením výkonů vlastnických práv, zde si tyto žaloby konkurovat nebudou, ale naopak se budou doplňovat.

Jiná situace nastane, požaduje-li vlastník namísto vydání věci náhradu v penězích odpovídající její hodnotě, a to na věc, která existuje ani nic nebrání uplatnění nároku na její vydání. Principiální otázka spočívá v tom, jestli se lze přenést z nároku vlastnických (tj. reivindikace) do nároku vzešlých z odpovědnosti za způsobenou škodu, a to, zda lze požadovat peněžitou náhradu. Abychom byli schopni odpovědět, je třeba zjišťovat vznik škody, byla-li vůbec způsobena. SPÁČIL se domnívá, že škoda vznikla i pouhou ztrátou držby věci.¹¹⁸ V této souvislosti uvádí KNAPPOVÁ, že držel-li někdo cizí věc na základě smlouvy a následně ji nevrátil a porušil-li tím svou povinnost, může se vlastník domáhat jejího vrácení nejen z titulu porušení smluvní odpovědnosti, ale i

¹¹⁷ BERNARD, Michal. Soukromoprávní prostředky ochrany před hlukem. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2008, č. 5, s. 167. ISSN 1210-6410.

¹¹⁸ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 87. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

reivindikací či žalobou na náhradu škody.¹¹⁹ SPÁČIL dále tvrdí, že někdy nelze na žalobci spravedlivě vyžadovat, aby on žádal vrácení věci jako takové. Udává příklad odcizeného oděvu, který vidí důvody estetické či psychologické. A považuje za velmi správné dát v tomto případě vlastníkovvi vybrat, zda bude volit tu či onu formu ochrany svých práv.¹²⁰

Opačný případ konkurence může představovat situace, kdy se v rámci náhrady škody požaduje naturální restituce, v našem případě „vydání“ věci, k tomu ELIÁŠ: *„Vedle požadavku poškozeného na naturální restituci zákon vyžaduje, aby se jednalo o způsob náhrady možný (§ 442 ObčZ, § 378 ObchZ). Možnost uvedení do původního stavu třeba chápat jako protiklad nemožnosti plnění (§ 37 odst. 2, § 575 ObčZ). Vedle toho podmiňuje § 442 ObčZ naturální restituci splněním kritéria účelnosti, zatímco § 378 ObchZ naplněním kritéria obvyklosti. Obě tato doplňující kritéria představují specifika našeho soukromoprávního zákonodárství.“¹²¹*

Z výše řečeného vyplývá, že v určitých situacích jsou obě žaloby částečně zaměnitelné a záleží především na vlastníku věci, jakým způsobem bude bránit svá práva. Praxe mezi těmito žalobami velmi správně nerozlišuje (obě žaloby jsou si do jisté míry podobny)¹²², protože čistě teoretická dogmatizace by mohla vést k znevýhodnění postavení vlastníka. Závěrem je ještě vhodné dodat to, že bylo-li poskytnuto peněžní plnění místo vydání věci, tam kde se již nepředpokládala existence věci, a věc se přece jenom objeví, bude ji možno vindikovat. Vlastník však bude muset onu reletární náhradu vrátit pro bezdůvodné obohacení, které by mu takto vzniklo.

5. 2 Reivindikační žaloba a žaloba z bezdůvodného obohacení

Žaloba z bezdůvodného obohacení (kondikce) nemůže příslušet vlastníku věci, protože nemohlo dojít k bezdůvodnému obohacení věci, která zůstala ve vlastnictví „původního“ vlastníka. Naopak přešlo-li by vlastnictví bezprávně na druhého, byla by nepřipustná žaloba reivindikační. Použije-li někdo vindikaci,

¹¹⁹ KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, 319 s. ISBN 80-864-3255-6.

¹²⁰ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 87. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

¹²¹ ELIÁŠ, Karel. Jak hradit škodu?. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2008, č. 7, s. 258. ISSN 1210-6410.

¹²² SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: V. Linhart, 1935, s. 152.

nemůže tvrdit, že se věc dostala z jeho majetku do majetku cizího. Tyto úvahy, které zastávají RANDA¹²³, HEYROVSKÝ¹²⁴ a PAVLÍČEK¹²⁵, zcela vylučují konkurenci těchto žalob. Proti tomuto pojetí vyslovil Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 33 Cdo 2034/98 názor, že žalobu na vydání věci lze posoudit jako reivindikaci, ale i jako žalobu z bezdůvodného obohacení. SPÁČIL dodává: „Postačí tedy, aby žalobce prokázal, že žalovaný na jeho úkor získal některým způsobem předvídaným v § 451 a násl. ObčZ bezdůvodné obohacení; své vlastnické právo k věci prokazovat nemusí. Takto uplatněný nárok lze ostatně posoudit i jako žalobu publiciánskou (tedy jako žalobu na ochranu oprávněné držby, často označovanou jako „reivindikace náležející oprávněnému držiteli“).“¹²⁶

Obě žaloby jsou od sebe v principu dobře odlišitelné, na druhou stranu moderní trendy ukazují, že si do jisté míry opravdu konkurovat mohou a bude opět zaležet na vlastníkově věci, jakou formu obrany zvolí. Je však nutné mít na paměti nevyváženost povinnosti vydat věc podle obou žalob. „Povinnost vydat předmět bezdůvodného obohacení je v mnohých případech přísnější než podle vindikační žaloby. V mnohých právních řádech jsou totiž v případě bezdůvodného obohacení předmětem povinnosti vydat, zatímco podle vindikační žaloby tato povinnost existuje jedině v případě nedostatku dobré víry či bezplatného nabytí. Proto je pozice dobrověrného držitele podstatně výhodnější v případě vindikační žaloby, než je tomu v rámci odpovědnosti z bezdůvodného obohacení. To však může vést k neúnosným následkům v případě tzv. dvojí neplatnosti, ve kterém kromě kauzálního právního úkonu existuje ještě věcněprávní úkon a v obou případech jde o neplatnost. Tak např. osoba nezpůsobilá k právním úkonům v pozici prodávajícího by vůči dobrověrnému kupci neměla nárok na vydání užitků z prodávané věci, protože smlouva je neúčinná a je třeba používat vindikace, zatímco v případě pouhého nesouhlasu ohledně kupní ceny může zcizitel požadovat bez dalšího i užitky, protože neúčinnost se nevztahuje na souhlas, tedy uzavření smlouvy. Bez jakýchkoliv omezení je možno připustit nárok na náhradu

¹²³ RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008, s. 172 (poznámka 11). ISBN 978-80-7357-389-8.

¹²⁴ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Díl 2. 5. vyd. Praha: J. Otto, 1921, s. 197.

¹²⁵ PAVLÍČEK, Antonín. *Žaloby z obohacení vedle rakouského práva občanského*. Praha: Jednota právnická, 1873, s. 676.

¹²⁶ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 90. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

hodnoty v případech vztahu vlastník – držitel. Je to neproblematické nejen, je-li držitel obohacen, ale i v případech, ve kterých obohacení odpadlo.¹²⁷ V této problematice nejde, s přihlédnutím k zvětšené diverzitě jednotlivých životních situací, vedoucích k takovýmto sporům, zaujmout jednoznačný postoj. V praxi budou sloužit oba názory jako argumentace pro či proti, v optice práva procesního nebude činěn mezi nimi větší rozdíl. Soudce sám bude konstatovat, jaké náležitosti k podané žalobě je třeba doplnit, aby šlo o tu, či onu žalobu. Z teoretického pohledu je nejsprávnější konstatovat, že je-li podána žaloba vlastnická, je tím vyloučená žaloba z bezdůvodného obohacení.¹²⁸

5. 3 Reivindikační žaloba a žaloba na vrácení věci, opírající se o obligační nárok ze smlouvy

Velmi blízko otázce konkurence žaloby na vydání věci s žalobou na vrácení věci, jež se opírá o obligační nárok, je především problematika vindikace proti vlastnímu detentorovi. Zda je taková forma vindikace přípustná? V komentáři k občanskému zákoníku se tvrdí: „*Pokud osoba, která měla v detenci věc na základě obligačního oprávnění, které již zaniklo, ji vlastníkovvi, který jí věc předal do detence, nevrátí, může vlastník uplatnit jak reivindikaci, tak i žalobu z obligačního poměru.*“¹²⁹ Komentář tedy jednoznačně vyslovuje názor, že lze vindikovat i na vlastním detentorovi, ale tuto úvahu nijak nerozvíjí a ani hlouběji nekomentuje. Můžeme vycházet z toho, že vindikovat lze pouze na takovém subjektu, která má předmětnou věc ve své moci, a to „*bez právního titulu – bez vůle vlastníka, a tedy neoprávněně*“¹³⁰. Z této premisy lze povrchně usuzovat, že vlastník věci nemůže žádat vydání věci na tom, komu o své vůli předal detenci věci. Vzdor tomu je možno uvažovat následovně, bylo-li by vlastnictví převedeno na třetí osobu (první a druhou jsou v tomto smyslu myšleny smluvní strany smlouvy, kterou byla detence přenechána) a až následně by vznikl nárok na vrácení věci, odvozený ze smlouvy. Zde nároky obligační a reivindikační vznikly dvou různým osobám a až následně se spojily u jedné osoby. Z toho vyplývá, že

¹²⁷ TICHÝ, Luboš. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 5, s. 15. ISSN 1210-6348.

¹²⁸ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 93. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

¹²⁹ *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 697. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.

¹³⁰ FIALA, Josef, ŠVESTKA, Jiří. Úvaha nad ochranou vlastnického práva se zvláštním zřetelem k vlastnickým žalobám. *Socialistická zákonost*, 1971, č. 2, s. 76.

nový vlastník věci nemohl projevit svou vůli při přenechání do detence, proto může vindikovat.¹³¹ Ani toto však nemůže plně postačovat, dle mého názoru je možná vindikace na vlastním detentorovi, i když smlouva o přenechání detence vznikla z vůle vlastníka věci. Má-li detentor obligační povinnost věc vrátit do detence vlastníka a neučiní tak, nelze už v tento moment hovořit o detenci oprávněné, ale jednoznačně neoprávněné. Obdobně o postavení detentora v rámci závazkového práva hovoří komentář k ObčZ: „*Této ochrany se však nemůže domáhat neoprávněný detentor, jehož detenční vztah skončil například uplynutím doby, a proto taková neoprávněná detence samozřejmě ani nepožívá zákonné právní ochrany.*“¹³² Komentář se zde sice vyjadřuje k § 126 odst. 2. ObčZ a zabývá se, tak ochranou práv k věci oprávněného detentora, nicméně z něj lze dovodit názor že oprávněný detentor se stává neoprávněným v momentu, kdy zaniká jeho právo k detenci věci odvozeného ze smlouvy. Nebude tím porušen požadavek, aby byla vindikace prováděna na subjektu s detencí bez právního titulu. Postaví se zde vedle sebe jak nárok obligační, tak nárok plynoucí z ochrany vlastnictví.

5. 4 Konkurence reivindikační žaloby a žaloby oprávněného dědice na vydání dědictví

Základní myšlenou ochrany oprávněného dědice je poskytnout oprávněnému dědici možnost domoci se všeho co mu dle dědického práva náleží, přes proběhnuvší dědické řízení, kde jako dědic nevystupoval. Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele¹³³, což znamená, že na oprávněného dědice přechází vlastnické právo okamžikem smrti zůstavitele. Z pohledu této konstrukce, se může jevit ochrana oprávněného dědice jako ochrana pomoci reivindikační žaloby, ale právní řád tuto žalobu obohatil o promlčení ve tříleté lhůtě. Reivindikace se však zásadně nepromlčuje. Můžeme si žalobu oprávněného dědice představit jako speciální případ reivindikace a jako takový by měl mít aplikační přednost před svou obecnou úpravou žaloby na vydání věci. Nazíráno skrze optiku speciality nelze dovodit vzájemnou konkurenci žalob. Tento názor zastává velmi správně i SPÁČIL, ale dodává „*Je skutečností, že i v případě, že dědictví nabude nepravý*

¹³¹ SPÁČIL, Jirí. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 95. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10. SPÁČIL zde netvrdí, že pouze takto je možná konkurence obou žalob, ale tuto možnost uvádí jako nespornou.

¹³² FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009, s. 381. ISBN 9788073573959.

¹³³ § 460 zákona 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

dědic, zůstává oprávněný dědic vlastníkem. Je však třeba brát v úvahu, že dědictví netvoří jen věci, ale i majetková práva a povinnosti, nezanikající smrtí zůstavitele. Proto i právo na vydání dědictví má širší dosah než reivindikace, neboť zahrnuje, jak ostatně vyplývá i z textu § 485 odst. 1 ObčZ („majetek“), nejen vydání věcí, ale i vypořádání jiných práv a povinností.“¹³⁴ Opačný názor se jeví jako ne příliš dobře odůvodnitelný a nikdy nebyl ani výrazně zastáván.

¹³⁴ SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2005, s. 98-99. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

6 Srovnání na základě získaných údajů

Římská reivindikační žaloba a její moderní verze mají shodně za cíl, ochránit vlastníka věci (potažmo osobu s oprávněním mít věc u sebe) před vnějším zásahem, vedeného proti faktickému ovládnutí a nakládání s věcí. Římská vindikační žaloba jako nástroj *ius civile* chránila pouze vlastníka věci, nikoliv držitele a oprávněného detentora. Aby byla v tomto směru doplněná a ochrana práv k věcem byla kompletní, vytvořila se žaloba v prétorském právu v druhé polovině 1. století n. l. žaloba speciální (*Publiciana in rem actio*), která zprvu chránila oprávněného držitele (bonitárního vlastníka) a až od 4. století n. l. i detentora. Je zde tedy pevně oddělen hmotněprávní základ obou žalob navzájem, vycházející z odlišných právních podstat (*ius civile* x prétorské právo). Dnes se tyto dvě nerozlišují, především proto, že neexistuje dvojí typ vlastnictví jako v římském právu.¹³⁵ Teorie dnešního práva chápe žalobu jako instrument procesního práva, kterým se prvotně realizuje právo hmotné. Z procesního pohledu, pak není rozdíl mezi žalobou vlastníka a oprávněného držitele (detentora). Hmotněprávně rovněž spadají pod jednotnou úpravu, občanský zákoník je upravuje na stejném místě společně, v podstatě je nerozlišuje. Jde-li o vindikovaný předmět, požaduje se věc individuálně určená a tělesná, shodně u římské i té moderní úpravy. Obecně lze říci, že co do hmotněprávního základu se dnešní a římská vindikační žaloba v mnohém neliší, její primární určení zůstalo stovkami let nezměněno.

Nejzásadnější rozdíly nalézáme v samotné povaze procesního práva, které je, nutno podotknout, signifikantní pro všechny žaloby. Římské procesní právo začínalo na formalistický striktním legisakčním procesu, který byl postačující pro menší stát městského typu či spíše zemědělské společnosti, což Řím v době vzniku legisakcí bezpochyby byl. Přes formulový proces, jenž byl postaven na základě toho legisakčního, když si zachoval jeho dvoufázovost a základní procesní postupy, ale už neabsorboval výše zmiňovaný formalismus (jak by řekl Gaius „*subtilitas*“ důkladnost, někdy též překládáno jako puntičkářství)¹³⁶ a přenesl daleko větší důraz na prétora, jako „prostředníka“ statní moci. A konečně kogniční proces, který je nejpodobnější tomu dnešnímu, přenesl samotné

¹³⁵ Mohli bychom však uvažovat o jakési paralele kviritského vlastnictví s vlastnictvím v dnešním pojetí a bonitárním vlastnictvím s držbou.

¹³⁶ GAIUS (Učebnice, IV, 30).

„soudcování“ z osob soukromého práva na státní úředníky, prakticky tím vytvořil monopol státní moci soudní a upevnil moc imperátorů římských.

6. 1 Nový občanský zákoník

Tato diplomová práce vznikala v době, během níž byl přijat a byl publikován nový občanský zákoník¹³⁷ ve sbírce zákonů, jehož účinnost je stanovena na začátek roku 2014. Bude proto dobré, na tomto místě, subsumovat „nový“ pohled na reivindikaci, jím přinesený. Základ úpravy reivindikační žaloby v tomto novém kodexu civilního práva tvoří § 1040 až § 1044. Primární účel zůstal ponechán a odst. 1 § 1040 praví: „Kdo věc neprávem zadržuje, může být vlastníkem žalován, aby ji vydal.“, za tento odstavec je však přidružen další, který už není pro naši současnou „strohou“ kodifikaci typický, protože vylučuje použití žaloby na vydání v případě, že se bude domáhat vindikace ten, kdo věc zcizil jako nevlastník a až následně se stal vlastníkem. V důvodové zprávě čteme: „*Pak by se mohl, nebyť druhého odstavce § 1040¹³⁸, domáhat vydání věci s argumentem svého právě nabytého vlastnického práva a těžít z vlastního protiprávního jednání.*“ Zde musíme shledat přínos (avšak ani dnes takovýmto postupem není možné dosáhnout konečného úspěchu žalobce), především v tom, že je poskytnuta prostá argumentace zákonem a nebude potřeba právo v tomto směru dále „nalézat“. § 1041 se věnuje vindikované věci, když požaduje popsání věci „takovými znaky, kterými se rozeznává od jiných věcí téhož druhu“. Na tomto místě, uznává vindikování věci i primárně druhově určenými, což odstraňuje určitou dnešní nejistotu, jak je uvedeno výše (4. 2. Předmět reivindikace). Nový občanský zákoník, také respektuje ochranu oprávněného držitele, ale používá termín „pocitivé, řádné a pravým způsobem nabyté držby vlastnického práva“, toto souvisí se „staronovým“ pohledem na držbu, viz výše (4. 5. 1. Vydání věci oprávněným držitelem). V důvodové zprávě je explicitně uveden pojem *actio Publiciana*, čímž se evidentně nemyslí prétorská žaloba, ale její přenesený význam, tedy žaloba domnělého vlastníka. A konečně nová úprava respektuje i ochranu toho, kdo má věc u sebe z obligačního důvodu, tím, že může uplatnit „právo náležející vlastníku svým vlastním jménem“.

¹³⁷ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹³⁸ V původním textu je uveden §1013, rozpor je způsoben, přecíslováním během legislativního procesu v poslanecké sněmovně.

Závěr

Obsahem této práce bylo zkoumání problematiky vindikační žaloby. Zaprvé, z pohledu jejího originálního původu v právu římském a zadruhé, též jako moderní civilně právní prostředek ochrany vlastnického práva, i v kontextu generální rekodifikace našeho občanského práva. Stěžejní část této práce věnovaná římskému právu je rozdělená do dvou kapitol. První (kapitola č. 2) popisuje římskou ochranu práva na vydání věci v rámci *ius civile*, a to ve třech druzích římských procesu (*per legis actiones*, *per formulas sive per concepta verba* a *cognitio extra ordinem*) se silnějším zaměřením na procesní problematiku reivindikační žaloby. Rovněž je zde zmíněn i zvláštní druh převodu mancipačních věci pomocí *in iure cessio*, tedy jakousi formou simulovaně provedeného soudního procesu před prétozem. Druhá kapitola (kapitola č. 3) se zaměřuje na ochranu držby a vlastnictví mimo *ius civile* (tj. bonitární vlastnictví) pomocí *actio Publiciana* a prétorských interdiktů. Druhý logický celek (kapitoly č. 4 a 5) vytváří část této práce, jež je věnovaná moderní právní úpravě žaloby na vydání věci, kde se hovoří o elementárních náležitostech takové žaloby, teoreticko-právně sporných otázkách, pojmosloví a úskalích současné reivindikace. Sama kapitola pátá provádí rozbor konkurenčních ochranných prostředků, které se mohou jevit jako soutěžitelné s žalobou na vydání věci. A konečně kapitola č. 6, tedy komparační část, ukazuje shodnost, rozdíly a případné nuance našeho právního systému a systému římského, co do reivindikační žaloby. Pod tuto komparační kapitolu byla zařazena i část věnující se pohledu „pro futuro“ v podobě tzv. nového občanského zákoníku.

Římské právo jako celek, velmi komplexně pojalo ochranu vlastnického práva ve formě vindikačních žalob, a ve své dlouhé historii dostatečně kvalitně vypracovalo podobu této žaloby, jež se odráží až do dnešní úpravy. Mnoho elementů bylo změněno, některé náležitosti byly i zrušeny, avšak původní smysl zůstal zachován, smysl ochránit vlastnictví. A nejen chránit vlastnictví, ale i spravedlnost a právo ve svém „nejlepším“ a „nejčistším“ smyslu, a tím vlastně opatrovat společenský řád. Zde je potřeba spatřovat největší odkaz, ne jen římské reivindikace, ale celého práva římského, pro naši současnost a lepší budoucnost.

Resumé

The aim of the thesis was research upon rei vindication action from the point of view of its origin within the Roman law and also as a means of civil law protection of proprietorship in a modern law system. Proclaimed aim was also studied within the context of general recodification of Czech civil law.

Main part of the thesis deals with Roman law and is divided into two chapters. The first describes Roman's law protection of proprietorship – reivindication action in the context of *ius civile* and all three kinds of Roman's law proceeding (*per legis actiones*, *per formulas sive per concept verba* and *cognition extra ordinem*) focused on procedural aspects. Herein is also mentioned a special kind of transfer of *Res mancipi* with *in iure cessio* (solemn delivering over before the Praetor). Next chapter (Chapter 3) is engaged to protection of possession, which might be named imperfect proprietorship and was called “*in bonis habere*” by Publiciana action and praetorian's interdicts. Following part (contains Chapters 4 and 5) is engaged to modern concept of vindication, specifically elementary parts of vindication action, it's questionable issues from the law theory point of view, terminology and current problems. Fifth chapter analyses other means of proprietorship's protection competing with reivindication. Final part of the thesis provides comparison between Czech and Roman law system's conception of reivindication action and also offers a brief insight into a future regulation incorporated into new Czech Civil Code.

Seznam použitých pramenů

1. Odborná literatura

1. ARNDTS, Karl Ludwig. *Učební kniha pandekt: [I]*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-517-5.
2. BERNARD, Michal. Soukromoprávní prostředky ochrany před hlukem. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2008, č. 5, s. 167. ISSN 1210-6410.
3. BARTOŠEK, Milan. *Dějiny římského práva: (ve třech fázích jeho vývoje)*. 2. přeprac. vyd. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0545-5.
4. BLAHO, Peter a Jarmila BARTOŠÍKOVÁ. *Corpus Iuris Civilis. Digesta*. Bratislava: Eurokódex, 2008. ISBN 9788089363070.
5. BLAHO, Peter, Michal SKŘEJPEK a Paul KRÜGER . *Justiniánské Instituce: Iustiniani Institutiones*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1749-7.
6. BLAHO, Peter, Ivan HARAMIA a Michaela ŽIDLICKÁ. *Základy římského práva*. 1. vyd. Bratislava: Manz, 1997. Učební texty Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. ISBN 8071600865.
7. ELIÁŠ, Karel. Jak hradit škodu?. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2008, č. 7, s. 258. ISSN 1210-6410.
8. ELIÁŠ, Karel. Nový občanský zákoník po schválení v Poslanecké sněmovně. *Obchodněprávní revue*. 2012, č. 1, s. 17. ISSN 1213-5313.
9. FIALA, Josef a Milan KINDL. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2009. ISBN 9788073573959.
10. FIALA, Josef, ŠVESTKA, Jiří. Úvaha nad ochranou vlastnického práva se zvláštním zřetelem k vlastnickým žalobám. *Socialistická zákonnost*, 1971, č. 2, s. 76.
11. HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3., podstatně rozš. vyd. V Praze: C. H. Beck, 2009. Beckovy odborné slovníky. ISBN 978-80-7400-059-1.
12. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I*. Praha: J. Otto, 1921.
13. HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl II*. 5. vyd. Praha: J. Otto, 1921.
14. HOLUB, Milan, Milan POKORNÝ a Jaroslav BIČOVSKÝ. *Občan a vlastnictví v českém právním řádu*. Praha: Linde Praha, 2002. ISBN 80-7201-348-3.

15. CHALUPA, Luboš. K nabytí vlastnictví pravomocným rozhodnutím státního orgánu. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 1999, č. 8, s. 401. ISSN 1210-6410.
16. KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 9788073800543.
17. KNAPP, Viktor. *Občanské právo hmotné*. 3. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: ASPI publishing, 2002. ISBN 80-863-9528-6.
18. KNAPPOVÁ, Marta. Držba. *Právo a zákonnost*, 1992, č. 10.
19. KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-864-3255-6.
20. KOTRADY, Pavel. Označení budovy v právních vztazích. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2006, č. 7, s. 264. ISSN 1210-6410.
21. NESNÍDAL, Jiří. Kupní smlouva dle občanského zákoníku. *Ekonom*, 1997, č. 24.
22. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2009. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-108-6.
23. RANDA, Antonín. *Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-389-8.
24. REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 2. dopl. vyd. Bratislava: Manz, 1997. ISBN 80-85719-08-8.
25. REBRO, Karol a Peter BLAHO. *Rímske právo*. 3. dopl. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2003. ISBN 80-89047-53-X.
26. SEDLÁČEK, Jaromír. *Vlastnické právo*. Praha: V. Linhart, 1935.
27. SCHELLEOVÁ, Ilona. *Exekuční řízení*. Vyd. 1. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-46-5 (brož.).
28. SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo v datech*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 1997. Beckova skripta. ISBN 80-7179-123-7.
29. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo: systém a instituce*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-334-6 (váz.).
30. SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského: I. díl*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011. Klasická právnícká díla. ISBN 978-80-7357-616-5.
31. SPÁČIL, Jiří. *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2005. Beckovy příručky pro právní praxi. ISBN 80-7179-385-10.

32. SPÁČIL, Jiří. Základní otázky vlastnické žaloby na vydání věci. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2005, č. 16, s. 575. ISSN 1210-6410.
33. TICHÝ, Luboš. Bezdůvodné obohacení, základní pojmy a návrh občanského zákoníku. *Bulletin advokacie*. Praha: Česká advokátní komora v Praze, 2011, č. 5, s. 15. ISSN 1210-6348.
34. VÁŽNÝ, Jan. *Římský proces civilní*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1935. Randova knihnice právnická, svazek první.

2. Právní normy

35. Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - Návrh zákona. *Nový občanský zákoník* [online]. 2012 [cit. 2012-03-21]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/cz/navrh-zakona.html>
36. Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
37. Zákon č. 40/1964., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
38. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
39. Zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
40. Zákon č. 89/2012., občanský zákoník.

3. Judikatura

41. Nález Ústavního soudu ze dne 13. 10. 2004, sp. zn. III. ÚS 447/03.
42. NS sp. zn. 2 Cdon 1794/96.
43. NS sp. zn. 20 Cdo 1506/99.
44. NS sp. zn. 20 Cdo 2369/99.
45. NS sp. zn. 22 Cdo 536/2000.
46. NS sp. zn. 31 Cdo 2772/2000.
47. NS sp. zn. 22 Cdo 421/2001.
48. NS sp. zn. 22 Cdo 1236/2001.
49. NS sp. zn. 22 Cdo 1993/2001.
50. NS sp. zn. 22 Cdo 1432/2002.
51. NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002.
52. NS sp. zn. 26 Cdo 1215/2005.
53. NS sp. zn. 26 Cdo 4035/2010.
54. NS SR sp. zn. 2 Cdo 80/02.